

MAGYAR NYELV

TANÍTÁSNAK TERVE

A NEM-MAGYAR TANNYELVŰ NÉPIISKOLÁBAN

ÉS

ÚTMUTATÁS

EZEN TANÍTÁSTERV HASZNÁLATÁHOZ.

Az 1907. évi XXVII. t. c. 19. §-a alapján kiadott a vallás- és köznevelési
m. kir. miniszter 1908. évi 120.000. sz. a. kelt rendeletével.

BUDAPEST,

N. KIR. TUDOMÁNYOSFIZETEMI NYOMDA.

1908.

A
MAGYAR NYELV TANÍTÁSÁNAK TERVE

A NEM-MAGYAR TANNYELVŰ NÉPISKOLÁBAN.

Cél. A magyar nyelvtanítás célja, amiut azt az 1907. évi XXVII. t.-c. 19. §-a előírja, a nem-magyar tanításnyelvű népiskolában az, hogy a nem-magyar anyanyelvű gyermek a népiskolában a magyar nyelvet annyira megtanulja, hogy a IV. évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul előszóban és írásban érthetően ki tudja fejezni.

E cél elérését a direkt módszer segítségével kell biztosítani. Magyar beszélgetéssel, magyar olvasmánnyal, magyar írásbeli dolgozatokkal és magyar nyelven vezetett iskolai foglalkoztatással és játékkal.

I. osztály.

Magyar beszélgetések a következő tárgykörökből:

Az iskolai rendtartással kapcsolatos megszólítás, figyelemztetés, utasítás, a mindennapi köszönés formái, kérdések és feleletek.

Az iskola és iskolai élet. A tanító, a tanuló. A tanulók magyar keresztnevei. A tanterem, bútor, taneszközök, iskolai foglalkozások. A felsorolt tárgyak tulajdonságai (alak, szín, távolság), helyük, anyaguk, készítőik.

A gyermek testének főbb részei, ezek száma és a testrészekkel végezhető főbb cselekvések.

A család és családi élet, szülők, testvérek, legközelebbi rokonok.

A gyermek foglalkozása. Felkelés, öltözködés (ruhaneműek), táplálkozás (étel, ital), a család munkájában való részvétel, játék, lefekvés, imádság, alvás.

Az épület. A lakás, konyha, szoba, pince, padlás. Bútorok. Háziesszközök. Ezek helye, alakja, színe, anyaga, készítőik és használatuk.

Udevar. Kerítés, kapu, melléképületek, kút. A háziállatok, azok tulajdonságai és hasznuk.

A kert. Zöldség, virágok, fák és gyümölcs.

A szoba kerülő tárgyakkal kapcsolatban az alapszámok megnevezése 1—20-ig.

A játékkal és a testi gyakorlattal kapcsolatban a leg-szükségesebb vezényszavak.

Gyermekjátékok magyar kifejezésekkel, rigmussal, mondókával, 1—2 kisebb gyermekdallal és versikével.

Jegyzet. A vázolt tárgykört a tanító cselekvő szemléltetéssel oly mérvben és eredménnyel tartozik feldolgozni, hogy a gyermek egyszerű kérdésekre a feleletet megadni és viszont ő is ily kérdéseket intézni tudjon.

A gyermek magyar beszédképességében érezhetővé kell válni a magyaros hangsúlyozásnak, különösen a magánhangzók tiszta és magyaros kiejtésének, a hosszú és rövid hangzók hangmértékének és a gyermek anyanyelvében elő nem forduló mássalhangzók helyes hangoztatásának.

II. osztály.

a)

Magyar beszélgetések a következő tárgykörökből:

A múlt évi anyag ismétlése és úgy tárgyi, mint alaki tekintetben bővítése.

A templom. Részei és belső berendezése. Istentisztelet és viselkedés a templomban. Pap, kántor, harangozó. Ünnepek.

A község. Házak, utca, út, tér, temető.

A község lakossága. Kor, foglalkozás, nyelv és vallás szerint.

A nap részei és a hét. Hónapok és évszakok. Az egyes évszakokat jellemző kerti és mezei munkák. Idő beosztása, óra ismertetése. Időjárás.

A szülők iránti tiszteletet, hűlát, engedelmességet és a testvéri szeretetet példázó mesék.

Az alapszámnevek megnevezése és alkalmazása, mindig a beszélgetés anyagával kapcsolatban, 1—100-ig. Pénz-nemek, mértékek.

A testgyakorlattal, játékkal, kézimunkával és iskolai foglalkoztatással kapcsolatos mozgások megnevezése és vezényszavak.

Társas gyermekjátékok magyar kifejezésekkel, gyermek-versek, dalok és mondókák.

Jegyzet. A tanító a vázolt tárgykört lehetőleg cselekvő szemléltetéssel oly mérvben és eredménnyel tartozik feldolgozni, hogy a gyermek a jelzett tárgykörökből hozzá intézett kérdésekre értelmes feleleteket tudjon adni, viszont hasonló kérdéseket képes legyen feltenni.

A gyermek magyar beszédképességének itt már bizonyos nyelv-érzékeltetést kell feltüntetni, mely kiváltképpen a kettőztetett mássalhangzók helyes hangsúlyozása, illetve a helyesen tagolt egyszerű és bővített mondatok alkalmazása közben nyilvánul.

A tanítónak hozzá kell szoktatnia a gyermekeket ahhoz, hogy a helyragokat és a birtokviszony egyszerűbb alakjait, úgyszintén a cselekvésszókat a jelen, múlt és jövő időben helyesen alkalmazzák.

b)

Magyar olvasás és írás.

A kis- és nagybetűk olvasása és írása, különös figyelemmel arra, hogy a gyermekek az anyanyelvükben elő nem forduló hangokat helyesen ejtsék ki és helyesen írják le.

Rövid olvasmányok a beszélgetések köréből. Néhány állat- és népmese.

Az olvasmányok tartalmának *ismertető* tárgyalása.

Az írásbeli gyakorlatok a már ismert személyek, állatok és tárgyak neveinek, tulajdonságainak és cselekvéseinek leírására szorítkoznak, figyelmet fordítván az ékezetek, a nagy kezdőbetű és a pont alkalmazására.

Jegyzet. El kell érni azt a célt, hogy a gyermek a magyar kis- és nagybetűk alakítása mellett, a tanult és egymással értelmi összefüggésben levő szókat, különös tekintettel a hosszú és rövid magánhangzókra, a kettős mássalhangzókra, a szavak helyes megszakítására, az ékezetek és a pont alkalmazására, képes legyen helyesen leírni.

III. osztály.

a)

Magyar beszélgetések a következő tárgykörökből:

A II. osztály anyagának ismétlése, alaki és tárgyi bővítésekkel.

A község határa. Szántó föld, rét, legelő, szőlő, erdő.

A községi bíró, jegyző, orvos és közgyám.

Földrajzi alapfogalmak. Hegy, domb, völgy, síkság, forrás, patak, folyó, folyam, tó.

Mezei és erdei hasznos és kártékony állatok.

A határ gazdasági növényei és ásványai (kő, agyag, homok, só, kőszén, vas, réz).

Égtájak.

A környék, járás és a vármegye ismertetése, általános vonásokban.

Egy-két helyi vonatkozású monda vagy mese.

Az emberszeretetet, hűséget, igazmondást, munkát és kötelességérzetet példázó vallás-erkölcsi elbeszélések.

A növények és állatok védelmét megkedveltető mesék.

Az alapszámnevek megnevezése és alkalmazása mindig a beszélgetés anyagával kapcsolatosan 1—1000-ig. Pénznemek és mértékek.

A testgyakorlatokkal, kézimunkával és játékkal kapcsolatosan bővülnek a gyermekversikék, dalok, mondókák és vezényszavak.

Jegyzet. A tanító a vázolt tárgykört lehetőleg cselekvő szemléltetéssel oly mérvben és eredménnyel tartozik feldolgozni, hogy a gyermek az általa ismert dolgokról egyszerű, bővített és összevont mondatokban értelmesen elbeszélgetni tudjon.

A gyermek magyar beszédképességének a III. osztályban már odaig kell terjedni, hogy a határozókat, jelzőket, viszony és kötőszókat a hozzá intézett kérdésekre adott feleleteiben helyesen alkalmazni tudja és a cselekvésszók alanyi és tárgyi ragozásban való használatára képes legyen.

b)

Magyar olvasás és írás.

A folyékony és magyaros kiejtésű olvasás begyakorlása.

Olvasmányok. A magyar beszélgetések tárgyköréből vett rövid olvasmányok, egyszerű állatmesék, kisebb népmesék,

mondák és erkölcsi elbeszélések. A családi életből és a vallás köréből vett apróbb költemények.

Az olvasmányok tartalmának *ismertető* tárgyalása.

Írás. Másolás, ismert szavaknak és rövidebb mondatoknak részint tollbamondás, részint emlékezetből való leírása, figyelemmel a betűk helyes és szép írására, valamint az írásjelek alkalmazására.

A fogalmazás előkészítése céljából egy-egy tárgyról több kisebb összefüggő mondat íratása.

Jegyzet. El kell érni azt a célt, hogy a gyermek állító, tagadó, kérdő, felszólító és óhajtó egyszerű tö-, egyszerű bővített és összevont mondatokat a pont, a vessző, a kérdő- és felkiáltójel alkalmazásával emlékezetből helyesen tudjon leírni.

IV. osztály.

a)

Magyar beszélgetések a következő tárgykörökből:

A múlt évi anyag ismétlése, tárgyi és alaki bővítésekkel.

A falusi élet eseményei. Búcsú, vásár, lakodalom, szüret, kukoricafosztás, disznótor. *Gazdasági munkák:* szántás, vetés, aratás.

Határos vármegyék.

Magyarország. Határa, hegységei és vizei. Főbb közlekedési eszközök. Termények az állat-, növény- és ásványvilágból. A lakosság anyanyelv, vallás és foglalkozás szerint. Tanügyi és emberbaráti intézmények. Az ország fő- és székvárosa.

A becsületességet, mértékletességet, józanságot, takarékosságot, önuralmat, törvénytiszteletet, bátorságot, vitézséget, a szülőföldhöz való ragaszkodást és hazafiságot példázó elbeszélések.

Állatmesék, népmesék. Magyar történeti mondák és regék. Népélet.

Vallásos és hazafias költemények megértetése, megtanulása, folyékony és értelmes előadása.

Magyar példabeszédek és közmondások.

Az alapszámnevek megnevezése és alkalmazása mindig a beszélgetés anyagával kapcsolatosan 1000-en túlmenőleg. Pénznemek és mértékek.

A testgyakorlatokkal, kézimunkával és játékkal kapcsolatosan újabb dalok, gyermekversek és vezényszavak.

Jegyzet. A vázolt tárgykör oly mérvben dolgozandó fel, hogy a gyermek magyaros kiejtéssel és értelmes hanghordozással beszélni tudjon.

A gyermek magyar beszédképességének el kell érni azt a fokot, hogy helyes szórenddel éljen.

b)

Magyar olvasás és írás.

1. *Olvasmányok* a magyar beszélgetések, a lakóhely és környéke, a falusi élet és gazdasági foglalkozása, népszokások és Magyarország földrajza köréből. Magyar mondák s a hazafias érzület felébresztésére és a nemzeti együvértartozás érzetének ápolására szolgáló elbeszélések.

Vallásos és hazafias, a gyermek értelméhez mért egyéb költemények megértetése és megtanulása.

Magyar közmondások és példabeszédek.

Az olvasmányok tartalmának *ismertető* tárgyalása.

2. Helyesírási gyakorlatokul szolgál: kisebb olvasmányok tartalmának leírása, feltett kérdésekre. Önálló kis leírások, elbeszélések szerkesztése meghatározott, majd szabadon választandó tárgyról. Rövid levelek szerkesztése.

A magyar nyelv feltűnőbb sajátosságainak ismertetése.

Jegyzet. El kell érni azt a célt, hogy a gyermek az előírt fogalmazványokat szabatosan és magyarosan, önállóan tudja meg-
szerkeszteni.

V. és VI. osztály.

Egyik évben.

a)

Magyar beszélgetések.

A múlt évi anyag ismétlése.

A történet köréből. A honfoglalásról szóló néhány monda és megvilágítása annak, hogy a magyar nem tiporta le az

itt talált népeket, hanem testvéri viszonyba lépett velük. Szent István, Szent László, IV. Béla, Nagy Lajos, Hunyadi János és Mátyás király. A mohácsi vész. Losonczy István. Szondy György. Dobó István. Zrínyi Miklós a szigetvári hős. Pázmány Péter. Bethlen Gábor. Boeszkay István. Zrínyi Ilona. II. Rákóczy Ferenc. Mária Terézia. Gróf Széchenyi István. Kossuth Lajos. Deák Ferenc. I. Ferenc József. Erzsébet királyné.

Beszélgetések a *községi, járási és törvényhatósági igazgatásról*; a kataszterről és telekkönyvről, az adózásról, az iskola- és katonakötelezettségről; a királyról, törvényhozásról és igazságszolgáltatásról.

Beszélgetések a *közegészségtan* köréből.

Vallásos és hazafias versek és történeti tárgyú elbeszélő költemények ismertetése, megtanulása és szép előadása.

A tanult egész számok alkalmazása a házi és gazdasági életből vett példákon.

A testgyakorlatokkal, kézimunkával és játékkal kapcsolatos dalok és vezényszavak.

b)

Magyar olvasás, írás és fogalmazás.

Olvasmány. Leíró és a magyar történet köréből vett beszélgetések anyagát feldolgozó olvasmányok. Nép- és történeti mondák. A hazai természeti életből és az egészségügy köréből vett olvasmányok. Vallásos és hazafias versek és alkalmas magyar mondai vagy történelmi tárgyú kisebb elbeszélő költemények.

Az olvasmányok tartalmának *ismertető* tárgyalása.

Írás és fogalmazás. Diktandóírás. A beszélgetések anyagából vett kisebb elbeszéléseknek, leírásoknak, kezdetben vázlat után — később önállóan való fogalmazása. Magánlevelek. Pénzutasvány. Póztai, vasúti szállítólevél. Számla.

Nyelvgyakorlatok. A magyar nyelv hang- és alaktani sajátosságainak ismertetése, figyelemmel a helyesírás szabályainak tudatos alkalmazására.

V. és VI. osztály.

A másik évben.

a)

Magyar beszélgetések.

A történet köréből. Árpád és népe. A kereszténység felvétele és a magyar királyság megalapítása. (Szent István.) A magyar királyság terjeszkedése. (Szent László, Könyves Kálmán.) Az arany bulla. (II. Endre.) A tatárjárás. (IV. Béla.) A magyarok szerepe a Habsburg-ház hatalmának megalapításában. (A morvamezei csata.) Nemesség és jobbágyság. (Róbert Károly.) Három tenger mossa Magyarországot határát. (Nagy Lajos.) Hazánk és a kereszténység védekezése a török ellen. (A Hunyadiak.) A mohácsi csata, a szétdarabolt ország. (A hősök.) Az első nemzeti önvédelem. (Bocskay István.) A kurucvilág. (Thököli Imre, II. Rákóczy Ferenc.) A pragmatika szankció. „Életünket és vérünket”. (Mária Terézia.) A nemzeti élet ébredése. (1825-től.) A nemzeti állam kialakulása. (Széchenyi, Kossuth.) Az 1848-iki törvények és az első felelős magyar minisztérium. A koronázás. (Deák Ferenc, gróf Andrássy Gyula.) Magyarország ezredéves ünnepe.

A közegészségügy köréből: a védhímlőoltás, ragályos betegségek, fertőtlenítés, kórház, az élelmiszerek és azok hamisítása.

A cselédtörvény köréből: A cseléd és gazda kötelessége. Cselédkönyv és felmondási idő. A munkás és munkaadó kötelessége. Betegsegélyző-pénztár.

A természetrajz köréből: a gazdasági és ipari életben fontosabb állatok, növények és ásványok.

Vallásos és hazafias versek és a magyar történetből vett elbeszélő költemények megértetése, megtanulása és szép előadása.

Számolás alkalmazása a tanult egész és törtszámokkal, a házi és gazdasági életből vett példákon.

A testgyakorlatokkal, kézimunkával és játékkal kapcsolatos dalok és vezényszavak.

b)

Olvasmány, írás és fogalmazás.

Olvasmány. Leíró olvasmányok. A magyar történet köréből vett beszélgetések anyagát feldolgozó olvasmányok. Hazai népelet és magyar történeti mondák. Életrajzok és képek a magyar történelemből. További olvasmányok a közegészség, természetrajz és gazdasági élet köréből. Költemények kiválóbb magyar költőktől.

Az olvasmányok tartalmának *ismertető* tárgyalása.

Írás és fogalmazás. A beszélgetések anyagából vett elbeszéléseknek, leírásoknak önállóan való fogalmazása. Üzleti levelek, bizonyítvány, elismervény, nyugtatóvány, kötelezővény, folyamodvány.

Nyelvgyakorlatok. Az V. osztály anyagának ismétlése és bővítése; mondatszerkesztés, különös figyelemmel a magyar szórendre, és a mondatlan lényegesebb részei.

Jegyzet. A tanító az V. és VI. osztályban az előírt anyag felhasználásával elérni tartozik azt, hogy a gyermek magyar beszéd-készsége folyékonyra váljon és állandósuljon, fogalmazó képessége pedig fokozódjon.

ÚTMUTATÁS

A MAGYAR NYELV TANÍTÁSTERVÉNEK

A NEM-MAGYAR TANNYELVŰ

NÉPISKOLÁBAN VALÓ HASZNÁLATÁHOZ.

A nem-magyar tannyelvű elemi népiskolákban a magyar nyelv tanítására fordítandó heti órák száma.

Az iskola megjelölése	A magyar nyelv tanításának heti óraszámja												Összesen
	I.		II.		III.		IV.		V.		VI.		
	o s z t á l y b a n												
Egytanítós iskolában . .	Beszélg. getés	2	Beszélg. 1 1/2 Olv. és írás 1 1/2	Beszélg. 1 Olv. és írás 1	Beszélg. 1 Olv. és írás 1	Beszélg. 1 Olv. és írás 1	Beszélg. 1 Olv. és írás 1	Beszélg. 1 Olv. és írás 1	Beszélg. 1 Olv. és írás 1	Beszélg. 1 Olv. és írás 1	Beszélg. 1 Olv. és írás 1	Beszélg. 1 Olv. és írás 1	13
Kéttanítós "	"	5	Beszélg. 2 1/2 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 1/2 Olv. és írás 1 1/2	Beszélg. 1 1/2 Olv. és írás 1 1/2	Beszélg. 1 1/2 Olv. és írás 1 1/2	Beszélg. 1 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 Olv. és írás 2	21 1/2
Háromtanítós "	"	6	Beszélg. 3 Olv. és írás 2	Beszélg. 3 Olv. és írás 2	Beszélg. 3 Olv. és írás 2	Beszélg. 2 Olv. és írás 2	Beszélg. 2 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 1/2 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 1/2 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 Olv. és írás 2	Beszélg. 1 Olv. és írás 2	26 1/2
Négytanítós "	"	6	Beszélg. 3 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 3 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 3 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 2 1/2 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 2 1/2 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	32
Öttanítós "	"	6	Beszélg. 3 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 3 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 3 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 2 1/2 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 2 1/2 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	Beszélg. 2 Olv. és írás 3	32
Hattanítós "	"	6	Beszélg. 3 1/2 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 3 1/2 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 3 1/2 Olv. és írás 2 1/2	Beszélg. 3 1/2 Olv. és írás 3 1/2	Beszélg. 3 1/2 Olv. és írás 3 1/2	Beszélg. 3 Olv. és írás 4	Beszélg. 3 Olv. és írás 4	Beszélg. 3 Olv. és írás 4	Beszélg. 3 Olv. és írás 4	Beszélg. 3 Olv. és írás 4	39

A) ALTALÁNOS RÉSZ.

I. A magyar beszéd tanítása.

A törvény értelmében megalkotott tanításterv a magyar nyelv tanításában első helyre teszi az élő szó használatát, a beszédet, amely után csak másodsorban foglal helyet az olvasás és írás.

A magyar beszéd tanításában a tanító csupán akkor számíthat biztos sikerre, ha szigorúan alkalmazkodik a gyermek fejlődésmenetéhez és teljesítőképeségéhez. Ennélfogva, főképp eleinte, a magyar beszélgetéshez olyan tárgyakat, személyeket, tulajdonságokat, cselekvéseket, jeleneteket és eseményeket kell kiválasztania, amelyek a gyermekeknek tetszenek, őket gyönyörködtetik és amelyek ismeretének a gyakorlati életben majdan hasznát vehetik. Az e körből tanult magyar szók és mondatok könnyen állandósulnak a gyermek lelkében, s mert megszokásuk nem volt untató és fárasztó, a gyermek szívesen, mintegy játszva használja őket s rövid idő alatt megszerzi a magyar beszélgetéshez szükséges készséget.

A magyar nyelv tanításának másik fontos követelménye, hogy a tanító cselekvőleg belevonja munkájába a gyermekeket, hogy ne engedje tétlenül ülni, hanem állandóan foglalkoztassa őket. Az egyes tárgyakat nem elég megmutatni nekik; ha lehet, kezükbe kell adni, részeikre bontani s újból összerakni. A gyermek saját kezével szólaltassa meg, ami hangot adhat; szagolja meg, aminek illata, szaga van; ízlelje meg, ha erre alkalmas. Hasonlóképen szemléltetve járjon el a tanító, amikor tulajdonságokat, cselekvéseket, jeleneteket, eseményeket akar magyarul megneveztetni és mondatok alakjában kifejeztetni.

A tanítás e módja biztosítja az érdeklődést, a figyelmet és a szorgalmat, s ébren tartja és fokozza a gyermekben a tudás és haladás vágyát.

Érthető, hogy a gyermek idegenkedik attól, ami neki rosszul esik. Elfordul a magyar nyelvtől is, mihelyt tanulása fárasztja. Ide juttat a nyelvre való *idomítás* (dresszura). Ez az eljárás a fentebb körvonalozott *nevelő tanításnak* éppen ellentéte, mert pusztá formákat gyakorol, minden értelem nélkül. Amely tanító az *anyanyelvről fordított magyarra* és így akarja a gyermeket *magyarul* megtanítani, csak dresszíroz és megakadályozza a gyermeki lélek tevékenységének közvetlen egyesülését a magyar szóval. A gondolat és a magyar szó közé ily módon mindig odaáll tilalomfának az ugyanazon gondolatot kifejező anyanyelvi szó és nyilvánvaló, hogy mennyi száraz, gépies munkát kell a gyermeknek végeznie, amíg az anyanyelv közvetítésével tudja csak a megfelelő magyar szót megtalálni. Az így vezetett gyermek a magyar nyelv tanulását tehernek tekinti, amelytől mindenáron szabadulni törekszik.

2. A magyar nyelv tanításának anyaga az egy- és többtanítós népiskolában.

A tanításterv a nem-magyar tanításnyelvű, osztatlan, hatévnyelvi népiskolák tanításanyagának minimumát szabja meg. Minden nem-magyar tanításnyelvű, osztatlan, hat évnyelvi népiskolának a magyar beszéd, olvasás és írás köréből tehát legalább annyit kell feldolgoznia, amennyit ez a tanításterv kíván. A két-, három-, négy-, öt- és hattanítós népiskoláknak magyar nyelvi tanításanyaga természetesen több, s fokozatosan bővítésre szorúl a heti óraszám növekedéséhez képest, aminek végrehajtása a tanítók feladata. Tájékoztatóul szolgáljanak erre nézve a következők.

A tanításterv bővítése nemcsak az ismereteknek újabb sajátságokkal való gazdagítását, hanem számuknak arányos szaporítását is jelenti. És ennek érvényesülnie kell a magyar nyelvtanítás minden ágában: a magyar beszélgetésben, az olvasmányok tartalmi és alaki tárgyalásában, valamint a magyar írásban és fogalmazásban. Nem szabad figyelmen

kívül hagyni a számolás anyagának bővítését sem, mert a számolás a magyar beszélgetésre való nevelésnek fontos eszköze.

A tanítástervnek kibővítésében az alapul szolgáló tanítástervhez szigorúan kell alkalmazkodni. A két- és többtanítós népiskolák kibővített tanítástervének célja alapján véve azonos az egytanítós iskola tanítástervének céljával; különbség csak abban van köztük, hogy minél osztottabb az iskola, a magyar nyelv tanításának mind tartalmát, mind körét tekintve, annál fokozottabb követelmények szerint kell a kitűzött feladatot megoldani. Magától értődik, hogy a bővítés anyagául csupán olyan szemelvények használhatók fel, amelyek a vallásos, erkölcsös és hazafias szellem ápolására alkalmasak.

Az ünnep- és más törvényes szünnapok leszámításával az iskolaév szorgalmi ideje 30 hétre tehető. Eszerint az egytanítós iskola I. évfolyama heti 4 félórás tanítás mellett évi 120, — a kéttanítós népiskola I. évfolyama heti 10 félórás tanítás mellett évi 300, — a háromtanítós iskolától kezdve pedig évi 360 félórás tanításban részesülhet. A többi évfolyam heti óráinak száma is ép így fokozatosan emelkedik. A tanításterv anyagának tartalmi és formai bővítésénél a rendelkezésre álló időhöz alkalmazkodunk. A kéttanítós népiskola I. osztályának maganyelvi tanítás-ideje $2\frac{1}{2}$ -szer annyi, mint az egytanítós iskola I. osztályáé, tehát a kéttanítós népiskola I. osztálya magyar beszélgetési anyagának is $2\frac{1}{2}$ -szer kell bővülnie, az egytanítós iskola I. osztályáéhoz képest.

Hogy az miképen történhetik, világítsák meg az alábbi példák:

Az egytanítós népiskola tanítója az I. évfolyamba járó gyermekeket csak ezekre a köszönési formákra szoktatja: Jó reggelt! Jó napot! Jó estét! Jó éjszakát! Dícsértessék az Úr Jézus Krisztus! A kéttanítós népiskola I. osztályának tanulói ugyanazokat a köszönéseket már ilyen formákban szokják meg: Jó reggelt kívánok! Jó napot kívánok! Jó estét kívánok! Jó éjszakát kívánok! Ezekon kívül még a következőket is tanulhatják: Isten hozta! Isten vele! Jézus született! Jézus feltámadott! A köszönések tartalmilag is bővíthetők ekképen: Jó reggelt kívánok, tanító bácsi!

Jó napot kívánok, tanító néni! Isten áldjon meg, Gyuri!
Isten veled, Anna!

A családról szóló beszélgetés anyagának terjedelme az egytanítós iskola I. osztályában a következő: Édesapám. Édesanyám. János testvérem. Anna testvérem. Nagypapám. Nagyanyám. Ez édesapám. Ez édesanyám. Ez János. Ez Anna. János az én testvérem. Anna is testvérem. Nagypapám otthon van. Nagyanyám is otthon van stb. Helyet foglalhat közben egy-egy ilyeszerű kis mondóka is: „Itt van János? Itt van, itt. Itt van Anna? Itt van, itt. Nincs itt apám? Nincs, nincs, nincs. Ott van anyám? Ott van, ott.” Vagy néhány ilyeszerű találós kérdés: „Hol van Jóska? Hol, hol, hol? Hol van apa? Hol, hol, hol?”

A kéttanítós népiskola I. osztályában azonban az elsorolt anyagon kívül még a következőkre is tanítjuk a gyermekeket: Bátyám. Öcsém. Néném. Húgom. Nagybátyám. Nagynéném. Keresztapám. Keresztanyám. Van bátyám. Nincsen bátyám stb. Keresztapám él. Keresztanyám nem él stb. Bátyám otthon van. Néném nincsen otthon stb. Használjuk és begyakoroljuk a következő köszönéseket: Jó reggelt, jó napot, jó éjszakát, Isten áldjon meg, édesapám, anyám stb. Mondókaül szolgálhat itt a következő: „Gyere Jóska, gyere, gyere! Ide anyám, ide, ide! Oda apám, oda, oda!” és: „Hol van apád, hol, hol, hol? Ott van apám, ott, ott, ott. Itt van bátyád? Nincs itt bátyám, nincs, nincs, nincs stb.”

A beszédgyakorlat keretében folyó számolás anyaga is természetesen bővül. Az egytanítós népiskola I. évfolyamában így számolnak a gyermekek: Ez fiú. Ez is fiú. Egy fiú. Ez is egy fiú. Egy fiú, két fiú, három fiú. Most egy (kettő elbújt a három közül). Most kettő (csak egy bújt el a három közül). Most egy sincs stb. A kéttanítós iskola I. osztályában már így beszélnek: György az én bátyám. Egy bátyám van. Juliska az én húgom. Teréz is az én húgom. Két húgom van. Két nagypapám van. Két nagyanyám van. Keresztapám nincsen. Meghalt, meghalt. Juliskának két bátyja van. Erzsikének egy öccse van.

A magyar beszélgetés tárgyköreinek anyagával együtt bővül természetesen a hozzájuk fűződő rímusok, mondókák, versikék, dalok, játékok, testgyakorlatok és kézi-

munkák köre és tartalma is, s a szóhangok magyaros kiejtésének, a szók és mondatok értelmes hangsúlyozásának begyakorlására is több időt fordíthatunk.

Az egytanítós népiskola II. osztályában tisztán csak szemléltetjük pl. a kettős mássalhangzókat, a kéttanítós népiskolákban már el is neveztetjük őket. A gyermekek ki is mondják: Ez kettős *tt*. Ez kettős *rr*. Vagy: Ez *á*. Az *á* hosszú magánhangzó. Hosszúan mondom ki. Így kell az összes hang-, alak- és mondattani jelenségek bővítésénél eljárni.

Minél osztottabb az iskola, annál több olvasmányt tárgyalhatunk tartalmilag és alakilag. Ha az osztatlan népiskola III. osztályában hetenként csak egy kis olvasmánnyal foglalkozhatunk, a háromtanítós iskolában már kettőt vehetünk elő, mert a heti órák száma nem egy, hanem kettő. Épen így kell az írásbeli dolgozatoknál is eljárni. Nemcsak többet fogalmaztathatunk, hanem a fogalmazványok terjedelme is arányosan nagyobb lehet.

A különböző mesék, mondák, regék, legendák, elbeszélések, leírások, történetek, vallásos, erkölcsös és hazafias tartalmú versek és költemények száma fokozatosan emelkedik s terjedelmük is nagyobbodik.

Nagyon fontos az V. és VI. évfolyamok tanítástervének a bővítése is. Az egytanítós, osztatlan, hat évfolyamú népiskolák számára kibocsátott tanításterv az V. és VI. évfolyam anyagát a váltakozó tanításmenet szerint szabja meg. A háromtanítós iskolától kezdve e két évfolyam egymástól különválnak, s bár egy teremben foglalnak is helyet, a magyar beszédgyakorlatot, olvasást és írást (fogalmazást) mindegyikük önállóan tanulja. Ennek következtében tanításuk anyagát is bővíteni kell. Ez akképen történhetik legcélszerűbben, ha amit a tanításterv „Az egyik évben” cím alatt közöl, az az V., s amit „A másik évben” címen foglal magában, az a VI. évfolyam anyagát szolgáltatja. Ezzel együtt a tárgyalandó olvasmányok, megtanulásra kiszemelt költemények és dalok stb. számát is növelni lehet és kell.

3. Az óraterv.

A tanítástervhez csatolt általános óraterv tájékoztatja a tanítót arra nézve, hogy hány heti órát kell az egy-

két-, három-, négy-, öt- és hattanítós iskolákban évfolyamonként a magyar beszéd tanítására fordítania. Azt is meghatározza továbbá, hogy a második évfolyamtól kezdve miképpen osztandók meg mindegyik évfolyamban a magyar nyelv heti órái a magyar beszédgyakorlat, s az olvasás és írás (fogalmazás) között.

A tanítónak úgy kell beosztania a rendelkezésére álló időt és a tantervben megszabott anyagot, hogy az egyes évfolyamokkal minél többször foglalkozhassék *közvetlenül*.

Vegye számba a tanító az évi szorgalmi időt, hogy így határozottan megállapíthassa az évfolyamonként tényleg megtartható tanításokat. Eszerint készítse el munkatervét és ebben ne csak a közvetlen tanításnak, hanem a csendes foglalkozásnak anyagát, egymásutánját és módját is pontosan állapítsa meg. Végzett tanításairól azután vezessen munkanaplót, hogy alapvető részletes tanításmenetét évről-évre helyesbítthesse.

Az óratervben az egyes évfolyamok heti félóráit úgy kell elhelyezni, hogy *egyetlen félnap se teljék el magyar beszédgyakorlat, olvasás és írás nélkül*. Mindegyik évfolyamnak nem lehet naponként délelőtt is, délután is közvetlen magyarnyelvi tanítása, de az könnyen megvalósítható, hogy részt vegyen egy másiknak közvetlen magyarnyelvi tanításában mint figyelő osztály, vagy pedig hogy ilyen csendes foglalkozási anyagot kapjon.

A magyar nyelv tanításának fontossága megkívánja, hogy délelőtt 8—10-ig és délután 2—3-ig tartsuk meg belőle a közvetlen tanításokat, s ekkor is az első félórákban mindig az alsó évfolyamok legyenek elfoglalva.

4. A magyar beszéd tanításának módja.

Első és lényeges kellék annak megismerése, hogy mely magyar szóhangok hiányoznak a gyermekek anyanyelvéből, melyeknek hangzása hasonló és melyeké azonos. Így megtudja a tanító, hogy a helyes magyar kiejtésre szoktatás dolgában, mire kell különösebben ügyelnie.

A magyar beszéd tanításmódja a szemléltetés és szemlélés. A tanító szemléltet, a gyermek szemlél. Kezdetben a

tanító végez cselekvő munkát, a gyermek utánoz: a tanító előmutat, a gyermek ugyanazt utána mutatja. A tanító az előmutatott tárgyhoz fűzi a szót; a gyermek a tanítót utánnozva, ugyanúgy cselekszik. Ugyanezt az eljárást követjük nemcsak a tárgyak, hanem a személyek, tulajdonságok, cselekvések, jelenetek, események szemléltetésénél és szemlélésénél is. A szemléltetés és szemlélés másik módja az, mikor a gyermek végzi a cselekvő munkát. A tanítónak itt csak irányító, útbaigazító, tájékoztató szerepe van. Ennek a szemlélésnek és nyelvtanulásnak van igazán nevelő és sikert biztosító hatása. A gyermek ilyenkor maga tesz, vesz, bővit, csonkít munkáján, amint képzelete vezérli.

A szemlélés előbbi módja különösen a magyar beszéd anyagának gyűjtésére, az utóbbi pedig főképen a gyakorlati magyar beszélgetés készségének és folyékonyságának biztosítására alkalmas.

A tanító a nem-magyar tanításnyelvű iskolákban — különösen az alsó évfolyamokon — a magyar nyelvi órákon főképen azokat az ismereteket és gondolatokat gyakorolja be magyarul, amelyeket a gyermekekkel az anyanyelven folyó tanítási időben már felfogott. Azonban bár e fokon kevés új ismeretanyagot dolgoz fel s főfeladata az, hogy a meglevő ismereteket magyar nyelven állandósítsa, a módszeres menet tartalmi és alaki fokozatait mégis meg kell tartania.

Első a *céltűzés*, amivel együtt megjelöljük azt a tárgyat, személyt, tulajdonságot, jelenetet, eseményt, amely tanításunk alapjául fog szolgálni. Ha a célt helyesen tűztük ki, már az *érdeklődést* is felkeltettük és a tanulók *figyelmét* is biztosítottuk. A gyermekekkel magyarul csak megértetett dolgokat és gondolatokat fejeztessünk ki, a megértetés legjobb módja pedig a *szemléltetés*, amelynek két főmódjáról (utánzó, cselekvő) már fentebb volt szó.

A szemléltetést kiegészíti a *magyarázat*. A tanító a magyar beszéd tanítása közben csak olyan magyar szókat és mondatokat használ ugyan, amelyeket a gyermekek már tanultak, mégis gyakran megtörténik, hogy a tanult szók és mondatok a gyermekek lelkében elhomályosodnak, vagy pedig megmarad a magyar szó, de jelentését elfelejtik. Ilyenkor a tanító egyszerűen felmutatja a tárgyat s egybe-

fűzeti a dolog- és szóképet. Az elvont neveket kétféleképpen magyarázhatjuk meg. Megmondhatjuk az elvont dolog anyanyelvi nevét vagy magyar kérdésekkel vezethetjük rá a gyermeket. Ha a szó cselekvést jelent, a cselekvést megcsináljuk és megcsináltatjuk. A *rávezetésnek* is nagy jelentősége van a magyar beszéd tanításában. Rávezetés a szemléltetés és a magyarázat is, de különösen elvont dolgok ismertetésében és megnevezésében van nagy fontossága. (IV—VI. oszt.) Mivel csak az a gyermek képes magyarul készségesen és folyékonyan beszélni és fogalmazni, amelyeknek a tanult dolgokról biztos ismeretei és gondolatai vannak s ezeket könnyen és helyesen tudja kifejezni, a tanító munkájának sikere mindenekfelett azon fordul meg, hogy a szerzett ismereteknek *megegyezéséről* és *állandóságáról* tervszerűen vezetett begyakorlással gondoskodjunk. Amit jól tudunk, arra könnyen emlékezünk. Az ismereteknek, szavaknak és mondatoknak könnyű felújítása biztosítja a készséges és folyékony magyar beszélgetést és fogalmazást. Az egy-egy fél órában tanított beszédanyag állandósítása teszi legjobban próbára a tanító képességét és ügyességét, mert nehéz dolog a begyakorlásnál a gyermek érdeklődését állandóan ébren tartani. Egy kis felszínesség, gondatlanság elég ahhoz, hogy a begyakorlás gépiessé váljék, ami nagy hiba minden tárgynál, de különösen a magyar beszéd tanításánál. Megmenekülhet azonban tőle a tanító, ha bele tudja vinni az ismétlésbe a változatosságot, az újság ingerét s ha a gyermekeket érdekesen, cselekvő módon belevonja a munkába.

Végül a *tanítás alakjaira* nézve a következők kívánják meg a figyelembe vételt. A magyar beszéd tanítása is *párbeszédes* és *előadó* alakban történik. A párbeszédes tanítással inkább beszédanyagot gyűjtünk és dolgozunk fel, az előadó alakkal meg beszéd-készségre nevelünk.

A *párbeszédes tanítással* alkalmazásakor rendszeren a tanító kérdez s a gyermek felel; de végbe mehet e munka megfordítva is, t. i. a gyermek kérdez s a tanító vagy más gyermek felel. A magyar beszéd tanításánál ezt az utóbbi alakot gondosan és szorgalmasan használjuk, mert vele szerezheti meg a gyermek legkönnyebben a magyar társalgáshoz szükséges jártasságot.

A kérdezés és felelés többféle módon történhetik:

1. Nyilvánulhat előmutatásban s ennek utánzásában.
2. Egy szóban s jelentésének végrehajtásában.
3. A kérdés lehet egy jel s a felelet rá egy szó.
4. A kérdés egy cselekedet s a felelet egy mondat.
5. A kérdés egy hiányos mondat jelbeszéddel, a felelet egy teljes mondat.

6. A kérdés egy mondat, a felelet is egy mondat.

Ha a gyermek kérdésünkre helyesen felelt, haladjunk tovább. A helytelen feleletnek nem mindig a tanuló az oka. Talán nem volt jó a kérdés? Talán a gyermek nem értette meg jól? Talán a tanító felszínesen végezte a dolog- és szókép begyakorlását, a gondolatnak s az azt kifejező mondatnak kellő megértését? Az ily esetekben a tanítónak nem szabad addig nyugodnia, míg helyes feleletet nem kap.

Nagyon gyakori a gyermekek feleleteiben a dadogás, akadozás, hang-, szótag- és szóismétlés, elnyújtás, kihagyás, felcserélés. A rendellenességekről türelemmel és szeretettel szoktassuk le őket. A legtöbbször e dolgok nem is rendellenességek, hanem a magyar beszéd megszokásával járó természetes jelenségek.

A tanító mindig az egész osztályhoz intézze a kérdést, de csak az a tanuló feleljen, akit a kérdés feltevése után felszólít. Alkalom adtán, főképp a begyakorlásnál, a karban való felelésnek is helye van. Néha teljes, néha hiányos mondatban feleltessünk.

Shoktassuk a gyermekeket helyesen hangsúlyozott természetes beszédre. A vontatott, éneklő, elnyelt, hadaró beszéd kialakulását akadályozza meg a tanító. A gyermekek úgy fognak beszélni magyarul, ahogy a tanító beszél; ezért törekedjék arra, hogy az ő magyar kiejtése szabatos, világos, határozott, könnyen érthető és kellemesen hangzó legyen.

Az *előadó tanítással* alkalmazásához már a magyar beszédnek némi készsége kell. Amíg a gyermek bizonyos számú szó- és mondatképet nem szerzett, addig ismereteit és gondolatait nem képes önmagától magyarul nyelven elmondani (előadni). Az első osztályba járó gyermekekkel főképpen a párbeszédes formában foglalkozunk ugyan, de azért az előadást már ők is gyakorolják, amennyi

ben a beszédgyakorlatokkal, játékkal, testgyakorlattal kapcsolatos mondókákat, rigmusokat, versikéket saját erejükben is használják.

A második osztálytól kezdve az előadó alak már jobban érvényesül. A tanító ekkor nemcsak mondókákat, rigmusokat, versikéket mond el s adát elő a gyermekekkel, hanem a tanítástervben meghatározott anyag szerint meséket (állat-, népmeséket), elbeszéléseket, leírásokat stb. is. Az előadásnál (elbeszélésnél, mesélésnél) a tanító a következőket vegye figyelembe:

1. Olyan szókat, mondatokat ne használjon, amelyeket a gyermekek nem állandósítottak vagy legalább jelentésüket nem sejtik.

2. Mikor mesél, kezdetben cselekvőleg szerepeltesse a szóbanlevő tárgyakat, állatokat és embereket.

3. Rövid, cselekvést jelentő (és nem leíró, elbeszélő) mondatokban beszéljen.

4. Használja fel helyesen (kezdetben gyakran) a szó- és mondaismételeket.

5. Minden mesekép alkosson egy-egy bevégzett egészet, hogy a gyermek kíváncsisága kielégítést nyerjen.

6. Fokozatosan haladjon az 1—2—3 meseképből álló mesékről a tartalmilag és formailag gazdagabb és terjedelmesebb mesékre, elbeszélésekre, történetekre.

7. Adjon alkalmat a gyermekeknek is a mesék, mondák, elbeszélések és történetek elmondására.

8. A mesét, mondát, elbeszélést, történetet mind a megismertetés, mind a begyakorlás alkalmával lehetőleg jelenítse meg.

Előadó formában történik a minta-olvasás (előolvasás), szavalás és diktálás is.

A tanító a tartalmilag tárgyalt prózai és verses alakú olvasmányok egy-egy összefüggő részét felolvassa a gyermekeknek, hogy a helyes kiejtésre, hangsúlyozásra példát adjon. Az ilyen minta-olvasásnál mindig az illető osztály felfogó- és teljesítőképeségéhez kell alkalmazkodni. Más és más a minta-olvasásunk a II., a III., a IV., az V. és a VI. osztályban.

Csak azt diktáljuk le, amit a gyermekekkel már előzetesen alaposan megértettünk. A diktálásban is az osztály

haladásához alkalmazkodjunk; de bármelyik osztálynak diktálunk, előmondásunkat mindig lassan, értelesen, világos tagoltsággal és szép magyarsággal végezzük.

A szavalás legyen természetes. Hadd mondja el a gyermek az ő mondókáját, rigmusát, versikéjét, költeményét az ő egyszerű, gyermeki nyelven. A fődolog, amire ebben következetesen ügyelnünk kell, hogy a gyermek a szavalandó szemelvényt jól értse, helyesen átérezze s értelesen és magyaros kiejtéssel, tudja előadni.

5. A tanítás eszközei.

A nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságáról szóló 1907. évi XXVII. t.-c. miként való végrehajtására nézve a törvényhatósági közigazgatási bizottságokat az 1907. évi 76.000. sz. alatt kelt rendelettel közrebocsátott Utasítás tájékoztatja. Ennek az Utasításnak IV. függeléke (105. oldal) a nem-magyar tanításnyelvű községi és felekezeti népiskolák tanszerbeli felszerelésének jegyzékét tartalmazza. E jegyzék szerint kell minden nem-magyar tanításnyelvű iskolát is a felszerelési tárgyakkal és eszközökkel az ott megállapított időn belül ellátni.

A tanító a magyar nyelv tanításánál is jó hasznát veszi az e jegyzékben előírt eszközöknek, de még inkább boldogul azokkal a dolgokkal, amelyeket a gyermekekkel együtt akár az órarend keretén kívül, akár a magyar beszéd tanítása folyamán maga készít el. Nagyon praktikusán használhatja fel például a homokot, kavicsokat, agyagot, papírt, szalmát, a növények alkotórészeit, a puhafát stb., stb. szemléltető anyagul és a szemléltető-eszközök előállítására. E munkák jórésze el is helyezhető a gyűjteményes szekrényben.

A tanító, ha ért a kézimunkához, s van is kedve azzal foglalkozni, igen sok tanítási eszközt előállíthat így iskolája számára. A magunk készíttette eszközök előnye, hogy egyszerűek, a kísérletek velük könnyen végezhetők s a gyermekek hamar értik meg a velük való bánást.

A preparátumok és utánzatok jobb szolgálatot tesznek a magyar beszéd tanításánál, mint a képek, de, mert beszer-

zésük költséges, a népiskolák még sokáig a képekre is lesznek utalva. A képeknek is megvan a maguk előnye. A tanító sok mindent szemléltethet és nevezthet el a képekről. A gyermekek a képeket szeretik.

6. Leckék. Írásbeli dolgozatok.

A leckékkel a magyar beszéd köréből tanultakat állandósítani akarjuk. De szükséges, hogy amit a tanító könyv nélkül tanultat meg, értékes szöveg legyen. Semmit sem szabad leckéül feladni, amit előbb a gyermekekkel alaposan és behatóan meg nem értettünk, sőt a tanulás módját is meg kell nekik mutatnunk. Csak amnyi leckét adjunk fel, amennyit a leggyengébb gyermek is nagyobb megerőltetés nélkül megtanulhat a kiszabott idő alatt.

Minél többet tanulhat a gyermek könyv nélkül és minél gyakrabban van alkalma a tanultakat a magyar társalgásnál (beszélgetésnél) felhasználni, annál hamarabb szokja meg a készséges és folyékony magyar beszédet. A gyermekek a magyarszövegű szemelvényeket a csendes foglalkozásra rendelt időben és otthon tanulhatják meg. A házi leckéknek az a nagy hasznuk is van, hogy lassan-lassan rászoktatják a gyermekeket a magyar szónak, magyar beszédnek a házi életben való használatára, de az otthoni leckeadást semmiképpen sem szabad erőszakolni. A feladott leckét azonban mindenkor számon kérje a tanító, hogy a gyermeket meg ne foszsa a beszámolás örömétől.

Az írásbeli feladatokkal főképen a magyar fogalmazást szolgáljuk. Úgy az iskolai, mint a házi írásbeli dolgozatok tételeinek kiválasztásánál mindig figyelemmel legyünk a tanulók felfogására, tapasztalataik körére, életük körülményeire és a gyakorlati élet követelményeire. Az írásbeli dolgozatokra való előkészítésnél és számonkérésüknél is a leckékről szóló utasítások irányadóak. A leckék számonkérésénél a többi között különösen a magyaros kiejtést, hanghordozást, szó- és mondatbeli hangsúlyozást gyakoroljuk. Az írásbeli dolgozatok átvizsgálásánál a helyesírást és szórendet figyeljük meg jól. A dolgozatokat eleinte az egész osztály bevonásával javítsuk és javíttassuk ki. A felsőbb osztályokban is hasonlóképen járunk el, de emellett már

a hibák felkeresését és javítását magukra a gyermekekre is bízhatjuk. Egy fél nap se teljék el emlézés és fogalmazás (írásbeli munka) nélkül.

Az írás és fogalmazás tanításában a tanító még a következőket vegye figyelembe:

Minden írásbeli munka elkészítésének megvan a maga természetes rendje. Először megalkotjuk a gondolatot, aztán kifejezzük előszóval s végül leírjuk. Az írásbeli dolgozat csak akkor sikerült, ha helyes a gondolatmenete, előszóval, majd írásban való megszerkesztése és külső kiállítása.

Mind a három dolgot alaposan meg kell ismertetni és be kell gyakorolni a gyermekekkel. Ezt a munkát a magyar beszédgyakorlati, olvasási és írási tanítások alatt végzi el a tanító.

A fogalmazás tanításának három fokozata szorosan összefügg egymással. Az a sorrend, amint egymást követik, megjelöli egyúttal alkalmazásuk módját is. Csak arról szabad írásbeli dolgozatot készíttatnunk, amit a gyermekek jól megértettek és magyarul előszóval helyesen ki is tudnak fejezni. Ennélfogva az írásbeli munkákkal mindig a tanítástervben és tanításmenetben meghatározott anyaghoz kell alkalmazkodnunk.

A magyar fogalmazás már az első osztályban kezdődik, de csak annyiban, amennyiben a gyermekek gondolatokat alkotnak és ezeket magyarul előszóval kifejezik. Ebben az évben a tanító az említett munkával előkészíti a gyermekeket az írásbeli fogalmazásra. Mikor a gyermekeknek a II. osztályban írásbeli dolgozatokat is kell írniok, már áttestek a két első fokozaton, a gondolatalkotáson és a gondolatnak magyar előszóval való kifejezésén, s ezentúl csupán az alkalmazásra és további gyakorlásra van szükség. Fontos dolog, hogy a tanító ezt a munkát alaposan és pontosan végezze. A gyermekek ne csak magyarul, hanem lehetőleg magyarosan is fejezzék ki gondolataikat, amire a megfelelő magyar kifejezés-alakok megértésével és begyakorlásával képesíthetjük őket. A tanításterv ebben a tekintetben is világosan tájékoztatja a tanítót. Évfolyamról évfolyamra megjelöli a magyar írás (fogalmazás) célját, anyagát és kifejezés-alakjait. A fogalmazás eredményét

ugyan elsősorban a megértés, a helyes előbeszéd és leírás biztosítja, de azért a munkának külső képe, formája is nem kevésbé fontos.

A magyar írás tanításánál a következőkre ügyeljen a tanító: 1. gondoskodjék arról, hogy a gyermekek világosan fogják fel az egyes betűalakokat, 2. utánoztassa helyesen leírásukat, 3. gyakorolja be alaposan, 4. a betűket a szótagokban és szókban, a szókat a mondatokban arányosan helyezze el egymás mellett.

Egy fél nap se teljék el írás nélkül, s e célra használja fel a tanító a csendes foglalkozások idejét, mivel az írásra (fogalmazásra) hetenként csak kivételesen lehet egy félórás közvetlen tanításnál többet fordítani. Minden gyermek annyit végezzen el az írásbeli munkából egy-egy félóra alatt, amennyire képes. Inkább kevesebbet, de jól és szépen, mint sokat, rosszul és rendetlenül. Kívánatos, hogy mind-egyik gyermeknek állandóan két füzeté legyen. Az egyikbe a csendes foglalkozások idején ír, a másikba akkor, amikor a fogalmazásból közvetlen tanításban részesül. Különös fontossága van a dolgozatok kijavításának. Semmi sem maradhat javítatlanul, amit a gyermek ír. A javítás, ami már fentebb is volt róla szó, eleinte az egész osztály részvételével történik. A IV., V. és VI. osztályban már elég, ha csak aláhúzzuk a tévedéseket s kijavításukat a gyermekekre bizzuk. De a hibák helyesbítését a tanító ekkor is mindig a gyermekekkel együtt végezze, s amiben gyakran tévednek, azt velük külön is tárgyalja és gyakorolja.

7. Osztály-összevonás, váltakozó tanításmenet, csendes foglalkozások.

A teljesen osztatlan és részben osztott népiskolákban a tanító egyszerre csak egy évfolyamot részesíthet közvetlen tanításban. Amíg egy évfolyammal foglalkozik, addig a többinek magánmunkát kell adnia. Ezt a magánmunkát a gyermekek megfelelő előkészítés után a maguk erejéből végzik el (csendes foglalkozás).

A gyermekek akkor tanulnak legtöbbet, amikor a tanító közvetlenül foglalkozik velük. Ez a tapasztalat vezette

a gyakorlati pedagógusokat az egyes évfolyamok célszerű összevonására és a váltakozó tanításmenet alkalmazására. Az összevonásnak akkor van helye, amikor egy magasabb évfolyam az ismereteket azáltal, hogy a közvetlen tanításban részesülő alsóbb osztály munkájára figyel, a maga előnyére ismételteti, vagy amikor egy alsóbb osztályt egy felsőbbnek munkájában való részvételével bizonyos ismeretekre és ügyességekre okszerűen előkészíthetünk. A váltakozó tanításmenet szerint két évfolyam együtt foglalkozik. Tanításanyaguk ugyanaz. A tanító úgy veszi a két évfolyamba járó gyermekeket, mintha egy osztályba tartoznának.

Csendes foglalkozásokat csak azoknak az évfolyamoknak osztunk ki, amelyeket célszerűen nem vonhatunk össze s tanításuk anyagát a váltakozó tanításmenet szerint nem rendezhetjük el helyesen.

A magyar beszéd, olvasás és írás tanításánál az eredmény biztosításáért az említett eljárásnak mind a két módját kell alkalmaznunk. Az I. osztály közvetlen tanulásában részt vehet, mint figyelő osztály, a második; a másodikéban a harmadik s így tovább. Ha a II. osztályt például egy dalra, játékokra, kézimunkára tanítjuk, hozzávehetjük az I. és a III. osztályt is. Az évfolyamoknak ily összevonása mindig a tárgytól, a tanítás anyagának természetétől és az iskola egyéb sajátos körülményeitől függ. Az egy- és kéttanítós iskolák V. és VI. évfolyamainak anyagát maga a tanterv is a váltakozó tanításmenet szerint állapítja meg. Ezekben az iskolákban az V. és VI. osztály tanulói a magyar beszédet, olvasást, írást (fogalmazást) egyszerre, ugyanabban az időben tanulják. A három-, négy-, öt- és hattanítós iskolákban azonban már különválnak.

A csendes foglalkozásoknak csak akkor van nevelő hatásuk, ha tárgyuk érdekes, sem nem túlságosan könnyű, sem a gyermekek erejét meg nem haladja, s megfelelő előkészítés mellett feladatuk egy-egy fél óra alatt jól elvégezhető. Anyaguk és gyakorlati alkalmazásuk módja a magyar nyelv tanításának körében a következő:

a) Az I. osztálynak csak kézimunkát, rajzot, játékot, rigmus-, mondóka- és versikegyakorlást adhatunk föl. A foglalkozás tárgyát mindig a közvetlen tanítás tartalma szerint határozzuk meg. (Ha egy félórás tanítás alatt az asztalról beszélgettünk, a következő félórában lerakó vesszőkből ki-

rakadjuk a padra az asztal képét s utána le is rajzoltatjuk a palatáblára.)

b) A II. osztálybeli gyermekek a magánfoglalkozás idején már nemcsak kézimunkával, rajzzal, játékkal, rímekkel, mondóka és versike felmondásával foglalkoznak, hanem magyarul olvasnak, írnak és számolnak is.

c) A III. és a többi osztályokban is az olvasás, írás (fogalmazás) és számolás a magánfoglalkozások főtárgya. Az osztályok emelkedésével arányosan növekszik fontosságuk, s jól felhasználva, egyre nagyobb szolgálatot teljesíthetnek a magyar nyelv szóban és írásban való készséges megtanulásában. Minél többet és minél többször olvas, ír és számol a gyermek, annál nagyobb gyakorlottságra tesz szert a magyar beszédben és fogalmazásban, ismeretei és gondolatai annál erősebben és bensőbben olvadnak egybe magyar szavaival és mondataival.

8. Ismétlések.

A jó tanító arra törekszik, hogy ő maga minél többet foglalkozzék közvetlenül a gyermekekkel. Ez különösen olyan helyeken fontos, ahol a gyermek az iskolán kívül magyar szót nem igen hallhat.

Ily körülmények között rendkívüli fontossága van annak, hogy a tanultakat magában az iskolában minél jobban begyakorolja és minél többször ismételtesse. Ne csak akkor, ha az egy-egy félóra kieszemelt anyagot kellően megértette a tanulókkal, hanem akkor is, amikor több-több ily óra eredményét összefoglalja; sőt ezenfelül is minden kínálkozó alkalmat fel kell használnia az ismétlésre. *A nyelvtanulás ügyességén szakadatlan ismétlés.* De az ismétlésnek, hogy fogatos lehessen, mindenkor *érdekesnek* kell lennie, s érdekessé csak úgy válik, ha a tanító beleviszi az *újsg* jóleső ingerét. Mennyire örül a gyermek, amikor a megszokott szokat a tanító kérdéseire (jelbeszédére) új mondatképekbe tudja foglalni, vagy ha már tanult mondatokat még elő nem fordult viszonylatokban tud alkalmazni! Az ily módon végzett ismétlésekből kiérzi, majd megérti a gyermek a magyar beszédben és fogalmazásban elért sikereit, ami bizodalját, önbecsését, munkakedvét fokozza s kitartását növeli.

9. A tanító előkészülése a tanításra.

A tanítónak minden tanítására elő kell készülnie. A magyar beszédgyakorlat, olvasás és írás (fogalmazás) tanítása is lelkiismeretes előkészülést kíván tőle. Enélkül tudatos, tervszerű és sikeres munkát nem végezhet. Az előkészülésben a következőket tartsa szem előtt:

1. Mit tudnak a gyermekek magyarul? Minő a kiejtésük, hanghordozásuk?
2. Mi lesz a részletes tanításmenet szerint a meghatározott napon és félórán a tanítás anyaga?
3. Hogyan keltheti fel a gyermekek érdeklődését? Hogyan tarthatja ébren figyelmüket? Miképen fogja végezni az előkészítést, a tájékoztatást, az ismétlést? Hogyan vezeti át a gyermekeket az ismert anyagról az új anyagra? Mi lesz az új anyag egymásutánja? Hogyan és mivel fog szemléltetni? Hogyan kapcsolhatja az új magyar szokat és mondatokat a régiékhöz? Hogyan fog végbemenni az ismétlés (megerősítés, állandósítás) munkája? Hogyan fogja a tanultakat a gyakorlati magyar beszélgetésben és fogalmazásban alkalmaztatni?

4. Mikor a tanító a mondottakkal tisztában van, megírja tanításának vázlatát. Az osztatlan, hatév-folyamú iskola tanítója minden egyes félóra tanítását nem dolgozhatja ki részletesen; de a vázlatokat feltétlenül el kell készítenie.

Ép ily fontos, hogy végzett munkája felett minél gyakrabban szemlét tartson. Ilyenkor aztán tapasztalatait jegyezze be munkanaplójába, hogy feledésbe ne merüljenek s évközben is állandóan ügyeljen rájuk, a következő évben pedig munkatervének revíziójánál, értékesíthesse őket.

10. A tanító egyénisége, szerepe az iskolában és a társadalomban.

A magyar beszéd tanításának sikere elsősorban a tanító egyéniségétől függ. Hogy az iskolában boldogúljon, meg kell magát szerettetnie a néppel. Akiben a nép bízik, azt szívesen követi. Győzze meg róla a tanító ne csak szóval, hanem a maga példájával is a benne bízó lakosságot, hogy

a magyar beszéd ismerete mennyire hasznos és szükséges. Szó oktat. példa vonz. S míg az iskolán kívül a jóakaró meggyőzéssel törekszik hódítani, az iskolában a gyermekek szeretete, a hivatásáért való lelkesedés és a mindennapi munkájának jótékony hatásába vetett hit legyen a fegyvere. Emellett képezze magát buzgón és állandóan a tanítás művészetében, s igyekezzék minden alkalmat megragadni módszerének tökéletesítésére. Az elvetett kisdud magnak melegségre és világosságra van szüksége, hogy terebélyes fává növekedhessen. Az idegenajkú népiskolai tanuló zsenge lelke a tanítótól várja a nevelésnek azt a melegségét és a tanításnak azt a világosságát, amelynek segítségével a magyar nyelv ismeretét megszerezheti. S ez az új ismeret csak így módon válik a gyermeknek egész életére szóló kiucsevén.

Bármilyen nyelven beszélünk is, valamennyien tagjai vagyunk e hazában az egységes és felbonthatatlan magyar nemzetnek. A magyar nyelv az állam hivatalos nyelve, s közös törvényeinken kívül a legerősebb kapocs, amely bennünket, akik együtt, egymásra utalva élünk, összetart. Ez tanít meg rá, hogy egymást megértsük, megbecsüljük, megszeressük s a haza és nemzet szolgálatában egyesüljünk. A magyar nyelv ismerete ekképpen époly fontos eszköze az egyéni boldogulásnak, mint amily nagyjelentőségű tényezője állami életünknek. A tanító soha egy pillanatra se felejtse, hogy amikor a maga szerény, szűk körében a magyar nyelv ismeretét ekképpen terjeszti, megbecsülhetetlen szolgálatot tesz hazájának.

B) KÜLÖNÖS RESZ.

I. osztály.

Magyar beszélgetések.

Heti 2 órában.

1. Cél.

Az első év végeig az első évfolyam tanulóinak a gyakorlati magyar beszédet oly mértékben kell megszokniok, hogy képesek legyenek a tanítástervben megszabott beszédanyag felhasználásával nemcsak a hozzájuk intézett rövid kérdésekre megfelelni, hanem saját erejükből tanítójukhoz vagy tanuló társaikhoz is kérdéseket intézni. Ezenfelül a gyermek magyar beszédképességében érezhetővé kell válnia a magyaros hangsúlyozásnak, különösen a magánhangzók tiszta és magyaros kiejtésének, a hosszú és rövid hangzók hangmértékének és a gyermek anyanyelvében elő nem forduló mássalhangzók helyes hangoztatásának.

2. Az eljárás módja.

A tanító az iskolaév első négy hetét arra használja, hogy a gyermekeket az iskolai élethez szoktassa. A velük való érintkezésben ez idő alatt természetesen csak az iskola tanítási nyelvét használhatja. Az ötödik héten azonban már feltétlenül meg kell kezdenie a magyar beszéd tanítását.

A magyar nyelv tanítástervében előírt anyagot az anyanyelvi beszéd- és értelemgyakorlati félórakon a gyermekekkel előbb anyanyelvükön alaposan feldolgozza, hogy a magyar beszédre szánt időben már ne legyen egyéb feladata, mint az anyanyelven szerzett ismereteknek, gondolatoknak és ügyességeknek magyar elnevezéssel, szólással és mondattal való megkötése. Észert a magyar beszéd-

gyakorlatot az anyanyelvi beszéd- és értelemgyakorlat rendszeresen megelőzi.

Mivel az első évfolyam tanulói csak hallás után tanulják a magyar beszédet, a dolgokat alaposan és mindenoldalúan szemléltessük. A gyermekeket vonjuk bele a munkába; cselekedjenek ők velünk. Ezzel életet viszünk a tanításba és a gyermekek érdeklődését így legkönnyebben és legbiztosabban tudjuk felébreszteni és ébrentartani.

Első mindig a dolog, azután következik a szó. Egy-egy új elnevezést vagy mondatot csak akkor szabad magyarul kifejeznünk, amikor a gyermek lelkében a dologképet vagy gondolatot már világosan és határozottan megalkottuk vagy megújítottuk.

A magyar beszélgetésre szánt félórákon kevés dolgunk akad új fogalmak és gondolatok alkottatásával. Ezeket megszerezték már a gyermekek az anyanyelvi órákon. Egészen új dolog azonban a nem-magyar anyanyelvű gyermekek a magyar hang, szótag, szó, mondat, amikről, míg iskolába nem került, tán egyáltalában semmit sem tudott. Itt mindjárt kezdetben a magyar beszéd elemeinek okos gyűjtésén, állandósításán és alkalmazásán fordul meg a tanítás sikere. A legtöbb nehézséget ez a feladat okozza; ezért a tanítónak különös gondot kell rá fordítania. Amely tanító jól tud magyarul; ismeri a gyermek anyanyelvének és a magyar nyelvnek hangtani sajátosságait s a köztük levő különbségeket, hasonlóságokat vagy azonosságokat: az a gyakorlati magyar beszédre való szoktatás nehézségeit nem fogja sokáig érezni.

A tanításterv meghatározott címek alatt sorolja el a magyar nyelv tanításának anyagát. Az a rend azonban, amelyben ezt teszi, nem jelenti egyúttal a tanító évi tanításmenetének rendjét is. Az anyagot úgy kell beosztania, amint azt a helyes tanítás érdekei kívánják. A jó tanító mindent a maga idején és helyén, tehát a természet útmutatása szerint igyekszik tanítani. Ennélfogva figyelemmel van az évszakokra, időjárásra, kínálkozó alkalmakra stb. Természetes, hogy a magyar beszéd tanításában csak akkor járhat el ily módon, ha anyanyelvi beszéd- és értelemgyakorlati anyagát már előzetesen eszerint csoportosította és rendezte el. Amint ebből is látszik, az anya-

nyelvi és a magyar beszédgyakorlatok részletes tanításmenetei között szoros összefüggésnek kell lennie.

Hogy egy-egy magyar beszélgetési órán a tanító miképpen hozza összhangzásba a tanítástervben jelzett különböző tárgyköröket, arra nézve szolgáljanak a következők tájékozásul.

A cselekvő szemléltetés olyan munka, amely alkalmat ad a gyermeknek arra, hogy a tárgyat kezébe vegye, részeire bontsa, újra összerakja; ha hangja van, azt a maga erejéből megszólaltassa; ha íze van, a maga kezével szájához tegye; ha illatos, vagy szagos, megszagolja; ha valamely anyagból (homok, agyag, szalma stb.-ből) kiformalható, kezeivel megcsinálja; ha lerajzolható, palatábláján vagy fűzetjén képét leábrázolja; ha játék formájában kifejezhető, eljátsza; ha dalban megtestesíthető, eldalolja. Minden egyes tanítás keretében helyet kell, hogy foglaljon az anyag elnevezése, a vele végezhető gyermekmunka, gyermekrajz, gyermekjáték, az ezzel kapcsolatos rímus, mondóka, versike és dal. Ez az útmutatás nem azt jelenti, hogy a tanító a nem-magyar tanításvetű iskolákban a kézimunkát, rajzot, játékot, éneket és testgyakorlatot magyar nyelven tanítsa, hanem azt, hogy azokat a magyar beszéd tanítására rendelt időben, mint a cselekvő szemléltetés eszközeit és módjait, magyar nyelven felhasználja.

A számolás sem külön tárgya a magyarnyelvi tanításnak. Amit belőle a tanítónak el kell végeznie, azt a magyar beszéd anyagával természetes kapcsolatban dolgozza fel. Ha a gyermekekkel a tárgyakról, tulajdonságaikról, alakjukról, anyagukról, stb.-ről magyar nyelven beszélget, hiányos volna tanítása a tárgyak, dolgok, személyek s részeik számának elneveztetése nélkül. A számolást a gyermekek anyanyelvükön tanulják. Természetes tehát, hogy a tanítónak a magyar nyelven folyó számolásnál mindig alkalmazkodnia kell a gyermekeknek az anyanyelvi számolásban tett előmeneteléhez.

A törvény nem kötelezi ugyan a nem-magyar tanításvetű iskolában működő tanítót arra, hogy tanulóival az órarendben meghatározott órákon kívül is (pl. a gyülekezés idején, az egyes órák közé eső szünetek alatt, a gyermekek elbocsátásakor) magyarul beszélgessen, őket magyarul

megszólítva, figyelmeztesse, utasítsa stb., de jól teszi, ha munkájának fogatosabbá tétele végett ezeket az alkalmakat is felhasználja a magyar beszéd gyakorlására.

Semmiképen sem lehet a gyermek anyanyelvének kárára, ha az iskolába érkezéskor magyarul is köszön, a gyülekezés idején és a szünetekben magyar rigmussal, mondókával, versikével, dallal járó munkákat és játékokat is végez, s a testgyakorlatokhoz magyar vezényszavakat is használ. Minél több alkalmat adunk a gyermekeknek a szerzett magyar beszédanyag gyakorlati alkalmazására, annál hamarabb jutnak el oda, hogy gondolataikat magyarul érthetően ki tudják fejezni.

3. A tanítás eszközei.

A jó tanító a gyermek tapasztalatainak köréből mindenféle anyagot, tárgyat, személyt, eseményt és tüneményt felhasználhat a magyar beszéd tanításának eszközéül.

Ezeket az eszközöket részint a természet szolgáltatja, részint mesterségesen készítjük. Amazok értékesebbek, ezeknek csupán kisegítő szerepük van. A tanító — különösen osztatlan, hat évfolyamú iskolában, ahol kevés idővel rendelkezik — ritkán vezetheti a gyermekeket a természetbe, s kénytelen a mesterséges szemléltető-eszközökkel beérni.

Az első évfolyamban a magyar nyelv tanításánál a következő eszközökre van a tanítónak szüksége: szétszedhető és összerakható játékbútorokra, a lakás, konyha, pince, padlás kibővített alakban elkészített felszerelési tárgyaira, gazdasági eszközökre és felszerelési tárgyakra, szétszedhető és összerakható kis épületekre és szerszámokra. Mindezeket a tanító maga készítheti el iskolája számára, részben megcsináltatja a gyermekekkel.

A tanító, amikor csak lehet, a tanítás lefolyása alatt csinálja és csináltassa azt a tárgyat, amelyről a gyermekekkel magyarul beszélget. Ez teszi az ő és a gyermekek munkáját igazán érdekessé és vonzóvá; ez biztosítja a tanításhoz és tanuláshoz szükséges figyelmet és kitartást. Ilyen módon állandósul a legkönyebben a magyar elnevezés és mondat s szerzi meg a gyermek a gyakorlati beszélge-

téshez szükséges készséget. A tanítási eszközöknek az említett módon való előállítására és felhasználására legbiztosabban vezet a célhoz.

4. A tanítás anyagának részletes felosztása.

Az osztatlan népiskola első évfolyamában a tanítástervben megszabott anyag feldolgozására az alább részletezett tanításmenet ad példát.

a) Az iskolai rendtartással kapcsolatos magyar beszélgetések. Az első évfolyam tanulóival az iskolaév első négy hetében tisztán anyanyelvükön beszélünk. A második és a többi évfolyamba járó gyermekekkel azonban már az első napon megkezdjük a magyar beszélgetést. Így az egészen kezdők is az első naptól kezdve hallják az iskolai rendtartással kapcsolatos magyar megszólításokat, figyelmeztetéseket, utasításokat és köszönéseket s lassanként hallomásból úgyszólván észrevétlenül, megszokják azt a beszédanyagot, amelyet a negyedik héttől kezdve nekik is kell gyakorolni. Az iskolai rendtartással járó magyar kérdéseket és feleleteket, a megszólításokat, figyelmeztetéseket nem tanítjuk külön félórán, hanem naponként az egyes alkalmakkal kapcsolatban gyakoroljuk. Mikor a gyermekek iskolába jönnek vagy haza mennek, köszönnek; nemkülönben, ha az utcán felnőtt emberekkel találkoznak. Magyar köszönési formák: Jó reggelt! Jó napot! Jó estét! Isten áldja meg! Jó éjszakát! Római katolikus iskolákban: Dícsértessék az Úr Jézus Krisztus. A köszöntésekre járó feleletek: Adjon Isten! Neked is! Mindörökké. Amen.

Minden nap gyakoroljuk a rend- és tisztaság-fenntartással kapcsolatos figyelmeztetéseket és utasításokat: Ülj szépen! Állj egyenesen! Add ide a krétát! Töröld le a táblát! Piszkos a kezed. Nem mosdottál. Tedd fel a kalapot! stb., stb.

Mindennapi dolog a gyermekeknek neveiken való megszólítása. Ezt magyar nyelven is megtesszük. Így a gyermekek könnyen szokják meg egymás kereszt- és családnévének magyar formában való kimondását; pl.: József, jer ide! János, állj fel! Péter, hol a papír? Hol van Urderián Traján? Itt van Negru Borbála? stb.

Napról napra ismétlődnek a magyar rigmussal, mondókával, versikével, dalocskával kapcsolatos játékok. (A guguló a „Hull a borsó, terem a borsó, minden kertben hat szem borsó” mondókával. Kiolvadás: Egyedem, begyedem tengertánc. Hajdú sógor, mit kívánsz? Dalosjáték: Aranykapu, Szedem szép rózsámat.)

A gyermekek az órarend keretén kívül eső szabad idejükben is örömet munkálkodnak. Homokból várat építenek. Kialakítják a homokrakásban az alagútát, a sütőkemencét. A munkával járó magyar szavak, elnevezések, kérdések és feleletek is ismétlődnek. (Itt a homok. Gyere ide! Ni, ez kemence. Ez alagút. Nagy alagút. Most nincsen alagút.)

Az óraközi szünetek alatt ismétlődő cselekvésekhez és jelenetekhez is minden nap ugyanazok a megszólítások, figyelmeztetések és utasítások kapcsolódnak. Álljatok fel! Az udvarra megyünk! Egyenkint! Egy, kettő, három! Daloljunk! Lassan!

Ha rossz az időjárás, az órák között tartandó 5–10 pernyi szüneteket a szobában végezhető testgyakorlattal, esetleg 1–2 dal eldalolásával töltjük ki. (A gyermekeket magyarul vezényeljük: Vigyázz! Jobbra nézz! Előre arc! stb. Egyes képekből álló kis utánzójátékokat végeztetünk: Hogy kalapácsol a kovács? Erre a gyermekek a kovács kalapácsolását utánozva mondják: Így kalapácsol a kovács. Ehhez hasonlóan: Hogy varr a szabó? Hogy gyalul az asztalos? Hogy ír József? Hogy repül a madár?)

A gyermekek hazabocsátása is a naponként ismétlődő megszólításokkal, figyelmeztetésekkel és utasításokkal történik: Álljatok fel! Könyveket a padra! Kezeiteket össze! Imádkozzunk! Egyenkint induljatok! Most álljatok párosan! Így! Jól van!

A gyermekek ily módon minden nehézség nélkül szokják meg az iskolai rendtartással járó megszólításokat, figyelmeztetéseket, utasításokat, köszönéseket, sőt ami a legfontosabb, az egyes magyar kifejezéseket alkalom adtán maguk is helyesen tudják használni.

b) Az iskola és iskolai élet. A tanító az iskolából indul ki. A gyermekek megtanulják a „tanító” és

„tanuló” elnevezéseket. Megszokják a „ki ez? ki az?” kérdések jelentését és alkalmazását. Eljátsszák az országosan ismeretes „Iskolásdi” játékot.

Megtanulják egymás kereszt- és vezetéknevét, a „hol van?” kérdést és az „itt van”, „ott van” feleleteket. A beszélgetés a „ki ez? ki az? hol van?” kérdéseknek s a rájuk illő feleleteknek alkalmazásával történik. Játék: a „Jancsi, hol vagy?” névkérdező-játék. Diónyi nagyságú agyagból kis emberkéket formálnak, ezeket elnevezik s róluk beszélgetést folytatnak. Egy másik félórán a nevekről dallamos mondókákat mondatunk. (Pali, Pali, Palkó, ne légy olyan szajkó.) A rajzolást is igénybe vehetjük. A gyermekekkel palatábláikra kis gyermekalakokat rajzoltatunk, őket elneveztetjük s a tanult kérdésekkel beszélgetünk róluk.

Megtanítjuk őket a vonalzó, tábla, palatábla, palavessző, irka, toll, könyv, kép, térkép stb. magyar elnevezésére, a „mi ez? mi az?” kérdésekre és alkalmazásukra. (Mondóka: itt a tábla, itt van, itt. Ott az irka, ott van, ott. Rajzolás: természet után palavessző, plajbász, vonalzó. Munka: papirosból irka hajtogatása.)

Minden félóra végén az új beszédanyagot a gyakorlati beszélgetés formájában alaposan begyakoroljuk, s az egyes tanítások kezdetén az összes kérdéseket és tanult szavakat röviden ismétljük.

Az említett tanításeszközök után elneveztetjük a széket, asztalt, padot, szekrényt, fogast, órát. A kérdések itt is: Mi ez? Mi az? Hol van? Minden kérdéshez odafűzzük egy-egy gyermeknek a nevét. (Hol van a szék, Papp János?) Játék: Hol a székem, hol, hol, hol? Rajzolás: A gyermekek a nagy táblára rajzolt szék-, asztal-, szekrény-, óra-alakot lerajzolják palatábláikra. Míg a munka tart, szakadatlanul folyik róluk a magyar nyelven való beszélgetés, miközben az eddig tanult magyar beszédanyagot érdekesen ismételhetjük és begyakorolhatjuk.

Ezután az iskolaszoba részei kerülnek sorra: a padló, a mennyezet, a falak, az ajtó, az ablakok, a kályha. Új kérdés: Ez, hány . . . ? Hány . . . van itt? Hány . . . van ott? Munka: A gyermekek lerakópálcáikból kirakják a pad asztallapjára az ajtó, ablak, szék, asztal képét. Más

alkalommal agyagból megcsinálják a fogas deszkalapját s fogaknak apró kis pálcákat szúrnak bele.

A gyermekek a „jár”, „áll”, „ül”, „megy” stb. cselekvések magyar elnevezését és gyakorlati használatát megszokják a különböző napi munkákkal együtt. Az órarend keretén belül meg kell őket ismertetni az iskolában levő tárgyak, bútork és tanításeszközök használatával. Amikor ezt tesszük, nemcsak új elnevezéseket tanítunk, hanem a kérdéseket és a feleleteket új dologképpel és szóval bővítjük is. Az első félórán mindenesetre tapasztalni fogja a tanító a nehézséget, de csakhamar leküzdheti, ha helyesen veszi igénybe a gyermekek cselekvő részvételét. Begyakorlandó elnevezések és mondatok: ír, rajzol, olvas, ül, áll. Kérdések: Ki ül? Ki ír? Hol ül? Hol áll? Mire ír? Mivel ír? Mivel rajzol? Miből olvas? Mit csinál József? Stb. Mondatok: A padban ülök. A palatáblára írok. A palavesszővel írok. Az írónnal rajzolok. A könyvből olvasok. Munka: Írás, rajzolás. Testgyakorlás: A gyermekek a padban, ülő és álló helyzetben mozgásokat végeznek. Ismétlés a következő kérdésekkel: Ki ez? Ki az? Mi ez? Mi az? Hol van? Hány? Ki áll? Ki ül? Stb. Hol áll? Hol ül? Stb. Mit csinál János? Mit csinál Péter? Stb.

Az eddigiek után áttérünk a tárgyak színéről való beszélgetésre. Magyar elnevezések: fehér, fekete, piros, sárga, zöld. Kérdések: Milyen színű a kréta? Mi fehér? stb. Munka: Festés a fehér papirosra. Különböző színű írónnal való rajzolás. Találós kérdések: Hol a piros, hol, hol, hol? Stb.

Ezt követik az iskolában levő tárgyak egyéb tulajdonságainak magyar elnevezései: könnyű, nehéz, hosszú, rövid; magas, alacsony; nagy, kicsiny stb. Játék: Találós kérdések. Munka: Agyagból kis és nagy, vastag és vékony, hosszú és rövid palavessző. Dal: Szébb a páva, mint a pulyka.

Egy összefoglaló ismétlés után beszélgetünk az iskolában levő tárgyak alakjáról: golyaalakú, hengeralakú, szögletes, kerek. Kérdés: Milyen alakú? Munka: Agyagból golyó, filléres, palavessző. Játék: Golyózás. Hengerítés. Dal: Szembekötősdí. (Erre csörög a dió . . .)

Beszélgetünk a tanult tárgyak helyzetéről (Áll, fekszik, dül; jobbra dül, balra dül.) Rajzolás: Rajzoltatunk palavesszőt, keresztet, széket álló, fekvő, dülő helyzetben.

súlyt helyezve a magyar betűk elemeire, amelyek ebben az osztályban már bevégzendők.

Megismertetjük az iskolában levő tárgyak részeit és számát. (Az asztalnál a lábakat, lapját, fiókot, a széknél a lábakat, ülőlapját, hátát. Így haladunk végig valamennyi bútordarabon és tanítási eszközön.) Mondatok: Az asztalnak van lába. Stb. Kérdések: Mije van az asztalnak? Játék: Az eddig begyakorolt játékok. Munka: Tárgyak képeinek kirakása pálcikákból. Kiolvasó mondóka:

Egy, kettő, három, négy,
Te vagy itt az akadémia.

Ezután sorra kerül az iskolában levő tárgyak anyaga. (Fa, vas, papiros, kő.) Kérdés: Miből van? Ehhez kapcsoljuk a tárgyak készítőiről (a mesteremberekről) való társalgást. (Asztalos, lakatos, kovács, szabó, cipész, eszmadia, kerékgyártó, takács.) Kérdések: Miből van? Ki csinálja? Mit csinál? Miből csinálja? Munka: Papirosból, kavicsból, lerakópálcikákból különféle tárgyak kirakása. Rajzolás: Rajzolnak kalapot, cipőt, széket, lócat. Játék: A mesteremberek foglalkozását utánzó játékok. Dal:

Kip-kop, kip-kop, kalapács,
Kicsi kovács, nagy kovács.

A fentebbi beszélgetések anyaga kizárólag az iskolai életből van összeválogatva. Minél gondosabb és ügyesebb a tanító abban, hogy az iskolai tárgyak neveihez megfelelő cselekvéseket és ezek elnevezését is fűzi, annál elevenebbé válik az iskolai élet képe, s a tanulók ebben a kis világban magyar nyelven is hamarosan otthonosakká válnak.

c) A gyermek testének főbb részei. Ebben a körben a következő anyagot öleljük fel: test, fej (haj, szem, fül, száj, fog, nyelv, orr, arc), nyak, váll, törzs, mell, hát, oldal, csípő, kar, kéz, láb, ujjak. Azután külön beszélgetünk az érzésekről és az emberi test életéből folyó cselekedetéről. Az ezen anyag feldolgozásához szükséges kérdéseket a gyermekek már értik. Minden egyes új dolog megnevezésével kapcsolatba hozzuk a szín, alak, szám, helyzet, anyag, cselekvés szempontjait. Mi ez? Ez az én kezem. Kicsiny-e, vagy nagy? Hány kezéd van? Hol van most a kezéd? Mit csinálsz?

a kezdeddel? Stb., stb. Mondókás játék: Ujjasdi (általánosan ismeretes. Fz elment nyulászni . . .) Tapsoltató. Táncjáték. Munka: Agyagból kis gyermekeket formálnak. Csinálnak neki fejet, nyakat, végtagokat, az arcára szemet, orrot, száját. Természetes, az ő munkájuk nagyon primitív lesz, de azért a magyar beszélgetés céljának teljesen meg fog felelni.

A gyermek testének és részeinek ismertetése után áttérünk a testet fedő ruházatról, a táplálkozásra való beszélgetésre, mert e dolgok a gyermek testével szoros összefüggésben vannak.

Beszélgetünk a kabátról, mellényről, nadrágról, ingről, alsónadrágról, kalapról, sapkáról, csákóról, cipőről, csizmáról, bocskorról, papucsról, zsebkendőről, a leánygyermekek ruháiról: a szoknyáról, derékről, kötényről, fejkendőről. Mindegyiket a gyermeknek egy-egy érdekes napi vagy más alkalomszerű munkájával kapcsolatban neveztetjük el. Így pl. tárgyalhatjuk a dolgokat a napi fölkeléssel, öltözködéssel, levetközéssel, lefekvéssel kapcsolatosan.

Munka: ruhadarabok hajtogatása, papirosból. Agyagból cipő, csizma, bocskor, papucs. Rajzolás: Gyermekalak, kalap, sapka, csákó, cipő, csizma. Játék: altató, ringató, mosdató, tenyeresdi, katonásdi. Dal: a beszélgetés tárgyaira vonatkozó dalos mondókák és versikék. (Dal a cigányokról. Mikor marsírozunk kapitány uram . . . Még azt mondják.)

A táplálkozásról folyó beszélgetés anyaga: kenyér, kalács, zsemlye, kifli, percc, hús, szalonna, zsír, (étel); víz, bor, sör, pálinka (ital); alma, körte, barack, dió, szilva, meggy, cseresznye (gyümölcs); reggeli, ebéd, uzsonna, vacsora; eszik, iszik. Munka: agyagból kenyér, percc, kifli, zsemlye, alma, körte, szilva, cseresznye, dió.

d) A család és családi élet. Az otthonról (szülői házról), a családról és a családi életéről ebben a körben kezdjük meg a magyar beszélgetést: a gyermek az iskolában van, haza megy, otthon van. Apa, anya, szülők. Gyermek, testvérek. Nagyapa, nagyanya. Unoka. Férfi, nő. Fiú, leány. Öreg, fiatal. Család. A kocsis. A szolgáló. Beszélünk a család tagjainak napi foglalkozásáról. Itt gyakoroljuk be azt, hogy az egyes gyermekek hogyan vesznek részt otthon a család napi munkájában. Elmondjuk röviden

az egyes gyermekekkel, hogy reggeltől estig mit szoktak végezni. Ezzel kapcsolatban 1—2 soros imáescakakat is tanítunk.

Szeress engem, jó Istenem!
Szüleimet tartsd meg nekem!

Vagy:

Jó Istenem felébredtem,
Te örökdél én felettem.

Munka: A gyermekek bemutatják az otthon napouként végzett munkáikat. Játék: A napi munkáknak játék alakjában való utánzása. A leányok főzősdit játszanak, a fiúk fogósdival mulattatják magukat. Ismétlik azokat a játékokat, amelyeket otthon önmaguktól szoktak eljátszani.

e) Az épület. Udvar. Az iskola épületéről térünk át a gyermekek otthoni lakására, s egymás után beszélgetünk a konyháról, szobákról, pincéről, kamaráról, padlásról, a lakásban levő bútorokról, a konyha, kamara, pince felszerelési tárgyairól. Mindegyiknek megmondjuk nevét, színét, használatosságát, hangját, alakját, anyagát, készítőit stb. Munka: a beszélgetés tárgyainak előállítása a homokrakásban, kavicsokkal, agyagból, papírból, növények alkotórészeiből vagy fából. Dalosjáték: A konyha legyen derék. Vers: Édesapám háza. (Édesapámnak dombon van a laka...)

A ház ismertetése után áttérünk az udvarról és az udvaron található gazdasági épületekről (istálló, ól, pajta, felszer, szin, csür), a kerítésről, kútról, vályúról, a háziállatokról való magyar beszélgetésre. A háziállatok közül sorra kerülnek a fentebb már részletezett szempontok szerint a ló (csikó), tehén (borjú), ökör, bika, sertés (malac), juh (bárány), szamár, tyúk (csirke), kakas, lúd (liba), kacsa, pulyka. Munka: Amiről tanítunk, ha alkalmas rá, megcsináltatjuk agyagból, papirosból, a homokrakásba vagy a földbe. Igen jól felhasználhatjuk erre a célra a fa-, deszka-, tégl- és cserépdarabokat, fűzvevesszőket, szalmát, gyékényt stb.-t.

Verse, mondókák: A háziállatok hangját utánzó mondókák, pl.

Tehén mondja: mú, mú, mú,
Szopjál, szopjál, kis borjú!

A háziállatok életére vonatkozó dalocskák: Bőmbőm bika . . . Bárányka. A juhász stb. Játékok: Lovasdi. Benn a bárány, künn a farkas. Libásdi stb.

f) A kert. Az iskola kertjének és részeinek ismertetése után beszélgetünk a közönségesen termelt s a legismertebb zöldség- és főzelékfélékről, virágokról, fákról és gyümölcsökről (sárgarépa, petrezselyem, saláta, bab, borsó, lencse, retek, tök, hagyma; rózsza, tulipán, szegfű, lilium; alma-, dió-, körte-, szilva-, barack-, meggy- és cseresznyefa; tölgy-, fenyő-, akác-, orgona-, vadgesztenyefa; ribizske- és pöszmétebokr). amennyiben a gyermekek ismerik vagy a tanító megmutathatja őket. A tanítónak ugyanis ebben is iskolájának helyi viszonyaihoz kell alkalmazkodnia. Amikor a zöldség- és főzelékfélékről, a virágokról, a különböző fákról és cserjékről magyar nyelven társalogni akar, a közvetlenül szemlélhető dolgokból induljon ki. Legelső sorban azokat a zöldség- és főzelékféléket, virágokat, fákat és gyümölcsöket tárgyalja, amelyek az iskola kertjében és udvarán megvannak, s csak azután tér át a távolabbiakra. Ha az iskolának kertje nem volna, okvetlenül vezesse el a gyermekeket az iskola közelében található kertekbe. A képet csak abban az esetben használja fel szemléltetési eszközül, ha a szóbanlevő dolgot, tárgyat, növényt, gyümölcsöt természetben vagy hű utánzatban nem mutathatja be.

Munka: Fák kirakása lerakó-pálcikákból. Gyümölcsök alakítása agyagból. A növények ápolása, gyomlálása, öntözése. Virágokból csokor- és koszorúkötés.

Dalok: A virágok, fák életéből vett verses dalocskák. (Miska kertész. Szedem szép rózsámat. Stb. Lásd Sztankó B. Daloskönyvét.)

II. osztály.

Magyar beszélgetések.

Heti 1² órában.

1. Cél.

A magyar beszédképességnek oly mértékben való elsajátítása, hogy a gyermekek képesek legyenek az első két osztály számára megjelölt körben a hozzájuk intézett

kérdésekre 4—5 szóból álló mondatokkal is értelmes feleletet adni, s környezetükhöz hasonló kérdéseket intézni. Magyar nyelvérzéküket fokozatosan annyira kell fejleszteni, hogy a rövid és hosszú magánhangzók, az egyes és kettős mássalhangzók, a szótagok, szók és az egyszerűbb mondatok magyaros kiejtésében, továbbá a helyragoknak, a birtokviszony egyszerű alakjainak, valamint a cselekvésszók jelen, múlt és jövő idejének helyes és készséges használatában minél nagyobb ügyességre tegyenek szert.

2. Az eljárás módja.

Az iskolai év elején első dolga a tanítónak, hogy az előbbi évben tanultakat jól átismételje és begyakorolja. Csak akkor haladhat tovább biztosan, ha meggyőződött róla, hogy tanítványai a hosszú nyári szünet alatt felejtetteket pótolták s mindannak megint birtokában vannak, aminek tudását a tanterv az I. évfolyamtól megkívánja.

Az idő drága. Az ismétlésre 10—12 félóránál több nem igen jut; ennél fogva úgy járjon el a tanító, hogy rövid idő alatt, el nem hamarkodva a dolgot, sokat végezhessen. Mihelyt fennakad a gyermek, azonnal vegye igénybe az utánczó, cselekvő szemléltetést és a jelbeszédet, amivel megkönnyíti a gyermeknek a magyar szó- és mondatképek megújítását, a felelést és a kérdezést.

A II. osztály számára megszabott magyar beszédgyakorlati anyag fokozatosan fűződik az első év anyagához.

Itt is az a fődolog, hogy a tanító mindent a maga helyén és idejében ismertessen meg. Ő szokta a gyermekeket a templomba vezetni. Az istentisztelet után ott marad még velük 10—12 percig s a tanításmenet beosztása szerint elneveztetni magyarul az egy-egy félóra előirányzott templomi tárgyak, tulajdonságok, cselekvések neveit s a helyszínén röviden beszélget is róluk. A begyakorlásra felhasználja azután a gyűjteményében levő képeket. Hasonlóan jár el akkor is, amikor a községről és a község lakosságáról beszélget a gyermekekkel.

Az időt jelentő dologképeknek magyar szóval és mondatokkal való kifejezése már némi nehézséggel jár, mert a

7—8 éves gyermekeknek időviszonyt jelentő ismereteik még nagyon határozatlanok és homályosak. De azért ezt a nehézséget is le tudjuk küzdeni, ha az időt kifejező szókat és mondatokat mindig oly tényhez, cselekedethez vagy foglalkozáshoz fűzzük, amelyeket a gyermek ismer és könnyen megért, mert maga is végzi. (Vacsorálunk, este van. Szüretelünk, ősz van. Aratunk, nyár van. Felkeltem, reggel van. Stb.)

A szülők iránti tiszteletre, hálára, engedelmességre, a testvéri szeretetre nevelő valláserkölcsi apró kis meséket igyekezzünk alkalomszerűkké tenni, mert ezzel növeljük és erősítjük hatásuk fogantatosságát. Az ily meséknek, hogy a gyermek könnyen megérthesse, rövidnek kell lenniök, s hogy érdeklődésüket ébren tartsuk, lehetőleg cselekvőleg, élénken kell elbeszelnünk, amivel — ha alkalmunk nincs a szemléltetésre — némiképp ezt is pótoljuk.

A II. osztályban már nagyon fontos, hogy minél többet számoltassunk. Arra kell törekednünk, hogy tanítványaink a magyar szóval állandósított számismereteiket magyarul alkalmazni is tudják. (Pl. Édesapám 40 éves. Én 12 éves vagyok. Édesapám öregebb, 28 esztendővel öregebb, mint én. Én fiatalabb vagyok, 28 esztendővel vagyok fiatalabb.) A gyermekek a számolást anyanyelven tanulják. A magyar beszédgyakorlati tanításokkal kapcsolatos számolásnál tehát mindig az anyanyelven elért eredményhez alkalmazkodunk. A példákat soha sem szabad az anyanyelvről magyarra fordítani. A helyesen vezetett tanulók megértik a magyar nyelven feladott számolási feladatokat is. A pénzekről és mértékekről nem tartunk külön magyarnyelvi tanítást. Akkor szőjük magyar beszélgetésünkbe, amikor arra alkalmunk van. Erre azonban állandóan gondja legyen a tanítónak, mert amely gyermek a különböző mértékek felhasználásával tud magyarul számolni, az a szerzett beszédanyagot nem felejtí el.

A játékokat, testgyakorlatokat és kézimunkákat ebben az osztályban is jól értékesítheti a tanító, a velük kapcsolatos magyar mondókák, rigmusok, dalok és versikék begyakorlására, amivel rendkívül megkönnyíti a szerzett nyelvanyag állandósítását. Ezzel azt is elérheti még, hogy amit a gyermek magyarul megtanult, azt társalgásába azonnal bele is tudja szőni. (Pl. A „Bent a bárány, kűnn a farkas“

című játékot a gyermekek ezzel a mondókával kísérik: Bent a bárány, kűnn a farkas, fuss te innen lompos talpas, fuss el innen, fuss el, fuss! Beszélgetés: Hol van a bárány? Hol van a farkas? Mit mondott a juhász bácsi?)

A direkt módszer lényege megköveteli, hogy a gyermek — lehetőleg saját cselekvései alapján — megértsen amaz ismeretek összefüggését, amelyeket feleletébe vagy kérdésébe bele akar foglalni. Különös fontossága van ennek a szavak egymáshoz való viszonyításában a ragok és névutók útján, midőn mondatok alkotásáról van szó. A hely-, birtok- stb. viszonyok egyszerűbb alakjaival értelmesen fogja bővíteni egyszerű tömondatokból álló feleleteit és kérdéseit, ha megfelelő cselekvő szemléltetéssel vezeti rá a tanító. (Pl. A gyermek padja mellett, a padok között levő közben áll. A tanító intésére vagy szavára padjába lép s mondja is: A padba megyek. Kérdésünk: Mibe mentél? Hová mentél? Felelet: A padba mentem. — A gyermek a padban ül. A helyviszonyt érti. Kérdésünk: Miben ülsz? Hol ülsz? Felelet: A padban ülök. Ezt követi a kettő összehasonlítása a kétféle cselekvés alapján.)

A gyermekek ily vezetés után önerejükől is helyesen fogják magyarul alkalmazni a hely- és birtokviszony egyszerűbb alakjait s a cselekvések jelen, múlt és jövő idejű jelentéseit.

3. A tanítás anyagának részletes felosztása.

A tanító ennek az osztálynak anyagát is ama szempontok szerint részletezze, mint az I. osztályban. Ismétlések kerülése végett, e helyen mellőzzük már a magyarázatokat. Csupán annyit jegyzünk meg, hogy az itt elsorolt részek közül csak annyit vegyen fel munkatervébe a tanító, amennyit a gyermekek túlterhelése nélkül alaposan fel dolgozhat, s csak azt válogassa ki, ami a helyi körülményekkel megegyezik.

a) *A templom.* A templom Isten háza. Részei: falak, fedél, ajtók, ablakok, sekrestye, szószék, kórus (kar), torony. Belső berendezése: oltár, kereszt, gyertyatartó, szentség, szent képek, zászlók, padok, a kóruson az orgona, a toronyban a harangok, a tornyon a toronyóra. (A templomnak

és részeinek anyaga, színe, hangja, alakja, száma, helyzete, készítői.) Az istentisztelet: mise, litánia, vecsernye, szentbeszéd. Viselkedés a templomban: ájtatos imádkozás, éneklés, figyelés a papra. A pap, kántor teendői a templomban, a harangozó kötelességei. Ünnepek: vasárnap, karácsony, husvét, pünkösd, a templom védőszentjének emlékűnepe. Valláserkölsős mesék (elbeszélések, rövidke imák), amelyek a szülők iránti tiszteletet, hálát, engedelmességet és a testi szeretetet egy-egy gyermekies, megragadó képen fejezik ki. (Kis kacsóid összetéve szépen, imádkozzál édes gyermekem!)

Munka: Templom s környékének rendezése. Agyagból, papírból templomi felszerelési tárgyak utánzata.

Dal: Egynéhány egyszerűbb, rövid templomi ének.

b) *A község.* Ház, házsor, utca, gyalogút, szekérút, tér, temető. Ha van a községben folyóvíz, tó, mocsár, róluk is beszélgetünk. Minden dolgot a rendelkezésre álló időhöz mérten részletezünk. A házról tanult már a gyermek az I. osztályban. Most a tanultakat ismételve és kiegészítve, egyik házat a másikhoz sorakoztatjuk, előbb az egyik, azután a másik oldalon, szomszédról szomszédra, míg a házsorok végére nem jutunk. Ezek képének megalkotása után beszélünk az utcán látható dolgokról (gyalogútról, szekérútról, árokról, hídról, s ha van, forrásról, patakról, mocsárról, tóról). Megnevezzük az utca felszínének sajátságát (sík, lejtős, halmos, dombos). A községben levő téren (piacon), esetleg több megfigyelni való van, mint az utcákon. Itt állhat a templom, egy kereszt, egy szobor, közös kút stb. A temető felé haladva, kiérünk az utcából az útra. A temetőben a kápolnáról, sírdombokról, sírkeresztekről, fejfákról stb. van alkalmunk beszélgetni.

A tanító ezt az anyagot természetesen nem dolgozhatja fel magyar nyelven olyan részletességgel, amint az anyanyelven meg kell tennie. Ennélfogva különös gondja legyen rá, hogy azt válogassa ki, ami legszükségesebb és legjellemzőbb. Az új beszédanyagot mindig kapcsolja a régihez. Ezzel az új szokat, mondatokat megköti, a régieket pedig a gyakori felújítással megerősíti.

Mesék, elbeszélések a falusi élet köréből. (A három árva.)

Munka: A tanult dolgok ábrázolása a homokban. Homokrajzok. Rajzok a palatáblán. Munkák lerakópálcikákból, cirokbélből és vesszéből.

Játék, testgyakorlat. Rendgyakorlatok a téren.

Dal, vers: A szülői házról, a szülőfaluról szóló versek és dalocskák.

c) *A község lakossága.* E tárgykörbe tartozik a község lakossága kor, foglalkozás, nyelv és vallás szerint.

A község lakossága kor szerint: csecsemő, kisded, gyermek, fiú, leány, ifjú, legény, hajadon, férfi, nő, öreg, agg, esküdt, kisbíró, csordás, csikós, kanász, juhász, mezőcsős, erdőkerülő: napszámos, földműves, iparos (asztalos, lakatos, kerékgyártó, kovács, csizmadia, cipész, takács), kereskedő (fűszerkereskedő, vászon-, posztókereskedő, vaskereskedő), koresmáros, csárdás (vendéglős).

A község lakosságának anyanyelve: magyar, német, román, tót, szerb, rutén, sokác, bunyevác, horvát, cigány.

A község lakosságának vallása: római katolikus, görög katolikus, görög keleti szerb, görög keleti román, református, ágost. hitv. evang. unitárius, izraelita, baptista, nazarénus.

Amikor a község lakosságát kor, foglalkozás, anyanyelv és vallás szerint ismertetjük, csak a közvetlenül szemléltethető dolgokat neveztetjük meg magyar nyelven, s tisztán a helyi viszonyokra szorítkozunk, mert hiszen a tanítónak a II. osztályban nem az egész ország, hanem csakis saját községének lakosságával van dolga.

Mesék, elbeszélések a község lakosságának életéből, főképen annak feltüntetésére, hogy a gyermekek szülőiket, a fiatalok az öregeket mint tiszteljék. Egy-két mese adja példáját annak is, hogy milyen szép az, ha az egy faluban lakó, különböző anyanyelvű és vallású emberek békességben élnek és szeretettel segítik egymást., stb.

Játékok: A község lakosainak foglalkozását utánzó játékok, a velük kapcsolatos rigmusokkal, dalokkal és versekkel.

Munka, rajz: A különböző foglalkozási eszközök homlokrajza, alakjuk kirakása kavicsokkal vagy növény-magvakkal, kiformálásuk agyagból, papirosból, cirokbélből

és vesszóból, kirakásuk lerakópálcikákból, kifaragásuk a növények alkotórészeiből.

d) *A nap részei és a hét.* A nap részei: reggel, dél, este, éjjel. A hét napjai. A hétben hét nap van. Négy hét tesz egy hónapot. A hónapok nevei. Tizenkét hónap tesz egy évet. Március, április, május tavaszi hónapok; június, július, augusztus nyári hónapok; szeptember, október, november őszi hónapok; december, január, február téli hónapok. Egy évben négy évszak van: tavasz, nyár, ősz, tél. Kerti munkák tavasszal, nyáron, ősszel, télen.

Az óra ismertetése.

Az időjárás: meleg, hideg, esős, nedves, száraz.

Az időviszonyt jelentő dologképeket mindig a maguk idején, megfelelő cselekvésekkel kapcsolatosan nevezzük el magyar nyelven. (Most a templomba megyünk, reggel van. Ott áll a nap, most dél van. Itt a fecske, tavasz van. Esik a hó, tél van. Stb., stb.)

Mese: Rövid, kis elbeszélések az évszakok köréből.

Versikék az időről, óráról, kerti munkáról, évszakokról.

Munka: A gyermekek teljesítőképességük szerint minden évszakban részt vesznek a kerti munkákban. Közben játék, dal.

Rajz: A tanulók lerajzolják palatábláikra a kerti eszközöket. Egynéhányat kialakítanak agyagból, kiraknak lerakó-pálcikából, megcsinálnak cirokból és vesszóból, kifaragnak a növények alkotórészeiből. Lerajzolják az órát a palatáblára, agyagból megcsinálják a zsebóra formáját.

Fentebb a tanító eljárásának módjáról szólván, rámutattunk már, hogy a számolást és a tantervben megjelölt nyelvi alakok alkalmazását miképpen gyakorolja be.

Magyar olvasás és írás.

Heti 1½ órában.

1. Cél.

A gyermek a nem-magyar tanításnyelvű iskolák II. évfolyamában kezdi meg a magyar olvasás és írás tanulását. Az év végéig arra kell képesíteni a gyermekeket, hogy a

magyar betűket jól ismerjék, magyarosan hangoztassák, olvasáskor a szótagokat akadozás nélkül foglalják egy szóba s a mondatokat, ha lassan is helyes hanghordozással olvassák el. Továbbá el kell jutniok odáig, hogy a tanult magán- és mássalhangzókat, a magyar beszélgetések során megismertetett személyeknek, állatoknak, tárgyaknak, tulajdonságoknak, cselekvéseknek, jeleneteknek és eseményeknek nevét másolás, diktálás után vagy emlékezetükből le tudják írni, különös figyelemmel a szók helyes megszoktatására, az ékezetek és a pont használatára.

2. Az eljárás módja.

Az egyes betűket az írva-olvasás tanításmódja szerint ismertetjük. Ha a tanító a fonomimikai tanításmódot ismeri, feltétlenül azt használja, mert vele rövidebb idő alatt játszva jut céljához. A fonomimikai eljárás nagyon megkönnyíti a gyermek anyanyelvéből hiányzó magyar szóhangoknak helyes képzését is, továbbá az egyes új szóhangoknak szótagokba, szókba való foglalását s általában a tanult szóknak magyaros hangoztatását.

Mihelyt a gyermek elolvasott egy-egy szót, idézzük emlékezetébe dologképét. Ne olvasson a gyermek semmi olyat — egy betűt, egy szót sem, — aminek jelentését nem ismeri. A megértetés itt is a fődolog, s ebben a mindenoldalú szemléltetés nagy szerepet játszik. Egy-egy kis mesét vagy elbeszélést az olvasás előtt úgyszólván el kell játszani. Csak azután foghatunk a gyakorlati olvasáshoz. Ebben mondatról mondatra haladunk. Egy-egy mondat elolvasása után álljunk meg s beszélgessünk tartalmáról magyar nyelven. Amikor így az egész mesén végighaladtunk, egyszer elolvassuk az egészet szépen, lassan, megfelelő tagoltsággal s azután a tanulókkal olvastatjuk el. A mesének ily módon való tárgyalása jelentékenyen fokozza a gyermek magyar beszédképességét.

Az olvasmány tartalmi és alaki tárgyalását ne zavarjuk össze. Egy-egy félórán vagy csak tartalmilag, vagy csak alakilag tárgyalhatunk egy olvasmányt. Alakilag csupán a tartalmilag tárgyalt olvasmányok elemezhetők.

3. Az olvasás és írás (fogalmazás) tanításának anyaga.

Az előmutató, utánzó, majd alkotó szemléltetés segítségével ismeretet szereznek a gyermekek a hangról, magán- és mássalhangzókról, a szókról, a szók elválasztásáról, az egyszerű, tö- és bővített mondatról. E nyelvjelenségek megismeréséhez szoktatás alapján jutnak. Beszámolnak élőszóval, majd írásban mindarról, amit a tanító előmutatásának utánzásával azokról a dolgokról megszoktak. (Pl. Az „a” röviden hangzik. Az „á” hosszan hangzik. Az „a” fölé nem írok semmit. Az „á” fölé éket írok.) A gyermekek tehát nyelvünk elsorolt egyszerű alakjairól csak azzal számolnak be, amit szájuk és kezük velük tényleg elvégzett.

Az írás (fogalmazás) tanításában az olvasást követjük. Kezdetben a gyermekek csak egyes betűket, szóelemeket és szókat másolnak a nagy tábláról, a fali olvasótábláról, vagy a könyvből. A másolás nem lehet gépies. Semmit sem szabad lemásoltatni, amit előbb fel nem fogattunk. Az egyes betűk és szótagok másoltatásakor esetleg idézzük a gyermek emlékezetébe azokat a természeti, állati vagy emberi hangokat, felkiáltásokat, riasztásokat, hívogatókat stb.-t, amelyeknek a lemásolandó betű vagy szótag az írásbeli formája. (Hogyan nevet az ici-pici kis Mariska? i-i-i, i-i-i. Hogyan trombitál a juhász bácsi? tu-tú! tu-tú!)

Követeljük meg a gyermekektől, hogy a betűket és szótagokat szépen írják le. Pontosan rakják ki az írásjeleket és gondosan írják az egyes betűk fölé a pontokat és az ékeket. A szók másoltatásánál is első dolgunk legyen a megértetés. A gyermeknek tudnia kell azoknak a szóknak a jelentését, amelyeket a tanító vele le akar másoltatni. Amikor a gyermek egy-egy szót másol le, tulajdonképpen egy gondolatot fejez ki, hiányos mondat alakjában. (Ha ezeket másolja: asztal, szék, pad, szekrény, így gondolkozik: Az ott asztal. Az a szék. Az pad. Az szekrény.) A másolás formai munkáját is előbb mindig élőszóval végeztetjük el a gyermekekkel s ilyenkor figyelmeztetjük őket a szók helyes tagolására és elválasztására.

A szók lemásolását az egyszerű, tö- és hiányos mondatok lemásolása követi. Ekkor már a gyermekek gondolataikat nem egy-egy szó, hanem egy-egy mondat alakjában

írják le. Itt is első a mondatban a gondolat megértetése a fent ismertetett módon, s azután következik az élőszóval való helyes kifejezés és a leírás. Amikor a gyermekek már annyira haladtak, hogy nemcsak egy mondatot másolnak le, hanem kettőt, hármat, négyet, rá kell vezetnünk őket a mondatok között levő összefüggésre. Meg kell érteniök, hogy azok a mondatok által kifejezett gondolatok egymással kapcsolatban állanak s együttvéve egy-egy képet jelentenek. (Ni-ni! Itt a tehén. Azt mondja: mú-mú-mú!)

A másolást követi a diktálás után való írás. Az iskolaév utolsó két hónapjában pedig kísérletet tehetünk a lemásolt, diktálás után leírt anyagnak emlékezetből való leírásával is. Ez utóbbi esetben a tanító, hogy a gyermekek munkáját megkönnyítse, a nagytáblára függeszti annak a tárgynak, dolognak a képét, amelyről emlékezetből írni akar s fel is írja melléje a kérdéseket. Akár másolás, diktálás vagy emlékezés útján végeztessük a magyar írást (fogalmazást), arra ügyeljünk, hogy a munka anyaga (a betűk, szók, mondatok) egymással akár csoport, akár sor szerint értelmi összefüggésben álljanak.

A másolás, diktálás és emlékezés után való írással készítjük elő a gyermekeket a magyar fogalmazásra. Ennél fogva a másolás, diktálás és emlékezés után való írása a gyermeknek nem lehet gépies. Amit ír, tartalmilag és formailag értenie kell.

III. osztály.

Magyar beszélgetések.

Heti 1 órában.

1. Cél.

A III. évfolyam tanulóit arra kell képesekké tenni, hogy az első és második évben szerzett beszédanyag felhasználásával a III. osztály számára megszabott anyagról fokozottabb készséggel és folyékony-sággal tudjanak magyarul beszélgetni. A tanításterv e tekintetben megkívánja, hogy a gyermekek ne csak hiányos, egyszerű és bővített mondatokkal beszéljenek, hanem az összevont mondat és a leg-egyszerűbb összetett mondat használatát is megszokják.

ami együtt jár a határozók, jelzők, viszony- és kötőszók, továbbá a cselekvésszó alanyi és tárgyias ragozásának helyes és lehetőleg biztos használatával.

2. Az eljárás módja.

A harmadik osztályban is minden alkalmat meg kell ragadnia a tanítónak, hogy a tanítás anyagát a cselekvő szemléltetés segítségével dolgozza fel. Nem menti föl ennek kötelessége alól az a körülmény sem, hogy a magyar beszélgetésnek jobbra földrajzi anyagát már az anyanyelvi földrajzi oktatásra rendelt időben megszerezték. De a szemléltetésre utánzatokat, preparátumokat, képeket, rajzokat csak akkor használjon, ha a beszélgetés tárgyául szolgáló anyagot közvetlenül a természetben nem szemléltetheti. A beszélgetés anyaga a község határára is kiterjedvén, rendkívüli jelentőségük van az *iskolai kirándulásoknak*. Vezessük ki a gyermekeket a mezőre, rétre, legelőre, erdőbe, szőlőbe. Mutassuk meg mindenütt az állatokat, növényeket, ásványokat, amint a természet együvé helyezte őket. Az ilyen kirándulások gyönyörűséget nyújtanak a gyermekeknek, tanítónak és szülőknek egyaránt. Nevelő hatásuk minden tekintetben testet-lelket gazdagító és nemesítő; a magyar beszédkészség tekintetében meg épen csudálatos. Az e célból rendezett kirándulások társalgási nyelve természetesen a magyar. Ekkor kerülnek sorra az első és második évfolyamban tanult s a harmadik évfolyam részére megjelölt magyar vezényszavas testgyakorlatok, magyar rímumos, mondókás, versikés és dalos játékok, a kirándulás egyes mozzanataihoz természetesen fűződő valláserkölcsei kis mesék és elbeszélések. Ilyenkor adjuk a gyermekek kezébe az iskolai nagy nemzeti zászlót s ösztönözzük a gyermekeket, hogy színes papírból mindegyik készítsen magának egy-egy kis nemzeti zászlót. Hisz a népiskolai kézügyesítő oktatásnak egyik lényeges rendeltetése, hogy a gyermek azokat az eszközöket, amelyekről tanul és gyönyörűségére fei akar használni, a maga kezével meg is tudja csinálni.

A magyarul való számolás előbbre vitelében, az elbeszélések kezelésében s a munka, rajz, játék, dal stb. felhasználásában ugyanazon elvek szerint jár el a tanító, mint az I. és II. osztályban.

3. A tanítás anyagának részletes felosztása.

a) *Tájékozás.* A nap, a nap kelte, a nap nyugta. Kelet, nyugat, észak, dél. Látókör, látóhatár. Tájékozás az iskolában, az iskola udvarán, a községben.

b) *A község és határa.* Szülőföld, lakóhely, község; a község határa, országút, vasút, víziút, dulóút. A falu határa összettel: szántóföld, rét, legelő, szőlő, erdő.

c) *A község tisztviselői.* Bíró, jegyző, esküdtek, orvos, közgyám.

d) *Földrajzi alapfogalmak és ismeretek.* Halom, domb, hegy, völgy (hegyláb, hegyoldal, hegycsúcs, hegycsőr, hegy-csoport), síkság, forrás, patak, folyó, tó, mocsár.

A faluban és határán élő hasznos emlősök, madarak, hüllők, halak, rovarok. A házi és mezei állatok téli élete.

A lakóhely és határának növényei: fák, bokrok, fűfélék, gombák, mohok. A növények haszna.

A lakóhelyen és határán előforduló ásványok: termőföld, homok, agyag, kő, bányászati érc, vas, réz, arany, ezüst, kőszen, só. Az ásványok haszna s a velük való foglalkozás.

e) *A községről és határáról tanultaknak összefoglalása* után a környék, a járás és a vármegye ismertetése következik, általános vonásokban. A szomszéd községek fekvése, nagysága, földje, vizei, terményei, állatai, lakosai, ezek foglalkozása, nyelve, vallása. A járás székhelye és tisztviselői: főszolgabíró. A vármegye székhelye és tisztviselői: főispán, alispán.

f) *Elbeszélések és mesék.* Ezek legalkalmasabban fűzhetők a község, járás vagy a vármegye területén levő történeti emlékekhez. A nép közt élő mondák és regék is alkalmas tárgyakat szolgáltathatnak ily elbeszélésekhez. Ezeket alkalmasan egészítik ki egy-egy rövidke állatmese és a lakosság életéből vett olyan kis elbeszélések, amelyek a gyermek lelkében erősítik a vallásosságot, az emberszeretetet, igazmondást, munkásságot és kötelességérzetet.

g) *Munka.* A III. osztály tárgyköreivel kapcsolatosan elvégezhető kézimunkák: Papirosból szélrózsa; a falu kiépítése az iskola udvarán; homokból halom, domb, hegy, völgy; a földbe vájva a forrás, patak, folyó medre, tó medencéje; a homokba bányáépítés, agyagból sókockák, arany-, ezüst-

rézgyűrű-utánzatok, továbbá gombá, esetleg állatalakok; szalmából nyaklánc; agyagból, papírból, cirokbélből és vesszőkből, lerakópálcikákból, növények alkotórészeiből gazdasági eszközök, szerszámok stb.

h) *Rajz.* A szélrózsa, szélmalom négy szárnya; a község alaprajza; a házsorok, utcák; a község és határának rajza; a földrajzi alapfogalmak begyakorlása rajzzal; a csillagos ég a holddal; állatok, növények, gazdasági eszközök, szerszámok, a járás és a vármegye rajza. (Amit különféle anyagból készítenek, lehetőleg le is rajzolják.)

i) *Vers, mondca, dal, játék.* A községi életet, a községi tisztviselők munkáját, a természetben élő állatokat és növényeket utánzó, illetve bemutató részint mondókás, részint dalos játékok. Versikék az állatokról, növényekről, az emberek foglalkozásairól stb. Néhány társasjáték. (Aranykapu, Táncjáték, Juhászjáték.)

k) *A magyar nyelv egyszerű alakjainak a társalgásban való tudatos használata.* Tervszerűen alkalmazzuk és alkalmazzatjuk a gyakorlati beszélgetésben a hely-, idő-, ok- és módhatározói mondattagokat, s a cselekvésszó alanyi és tárgyi ragozását. Rávezetjük a gyermekeket úgy a névragos, mint a névutós (viszonyzókkal járó) határozók használatára. Mindez természetesen kizáróan gyakorlatilag, s minden nyelvtani magyarázat nélkül történik. Pl. Hol dolgozik a bíró? (A község házában dolgozik.) Hol ül? (Az asztalnál ül.) Mikor megy a község házába? (Reggel 8 órakor.) Hol áll az ő asztala? (A fal mellett áll.) Kihez mennek az emberek? (A bíróhoz mennek.) Ez a kérdés: Hol dolgozik a bíró? — megújítja a gyermek lelkében a „község háza“ dolog- és szóképét; most e kérdőszócska: „hol“ arra emlékezteti. Neki már most nemcsak ismételni kell a kérdésben kifejezett gondolatot, hanem abban a „község háza“ dologképét helyes viszonyítással (helyviszony) és renddel el is kell helyeznie. Csak amikor lelke ezzel a munkával elkészült, kezdheti meg gondolatának élőszóval való kifejezését. Ez kissé nehéz munka, de elég hamar sikerül, ha a kérdőszók s a rájuk következő határozók között erős kapcsolatot tudunk létesíteni. Az említett kérdésre pl. ilyen feleleteket kaphatunk: A bíró dolgozik község ház. A község ház dolgozik a bíró. Helyesbítő kérdésünk: Miben dolgozik a bíró? Erre a gyermek azt feleli: A község házában

dolgozik. A névragos és névutós határozók helyes alkalmazását a jó kérdéssel könnyíthetjük meg. A határozóhoz közzesztendő ragot vagy az utána helyezendő névutót mindig a kérdőszóhoz tesszük, illetve utána helyezzük. Pl. Miben van a víz? (A pohárban.) Min ül a tyúk? (A tojásán ül.) Mi alatt alszik a macska? (A lóca alatt alszik.) Mikor így már készségesen felelnek a gyermekek, használjuk a jelbeszéddel a hol? hová? honnan? kérdőszavakat.

A kötőszók használatát is tudatosá kell tennünk. Eddig a pusztán ösztönszerű megszokás vezette a gyermekeket a kötőszók használatában. Most már határozottabban kell két-két dolognak kapcsolását, ellentétbe helyezését stb.-t érzékeltetnünk. Pl. Jóska ír. (Tényleg így van.) János is ír. (Ez is igaz.) Csakhogy nem egyidőben írnak, hanem egymás után. Mondatunk: Jóska ír. János is ír. Most egyszerre ír mind a kettő. Mondatunk: János és Jóska írnak. A kötőszókat ama dolgok viszonyával együtt kell megértetni, amelyeket egymással kapcsolatba hozunk vagy ellentétbe helyezünk. Pl. Anna ír. Emma is ír. Rózska is ír. Mit csinál Anna? Emma nem ír? (Igen, Emma is ír.) Rózska nem ír? (Igen, Rózska is ír.) Kik írnak? (Anna, Emma és Rózska írnak.) Ebből az is kitűnik, hogy kell a gyermekeket az összevont mondatok értelmes használatára rávezetni.

Magyar olvasás és írás.

Heti 1 órában.

1. Cél.

Jól olvas az év végén a II. évfolyam, ha bármilyen tiszta nyomású magyar szövegnek tízszótagos mondatát 7—8 másodperc alatt helyes kiejtéssel és akadozás nélkül folyékonyan el tudja olvasni. A III. év végén a gyermekeknek ugyanazt a munkát 4—5 másodperc alatt kell elvégezniök. Ennek az évnek a végén nemcsak nagyobb készséggel és folyékonysággal kell a gyermekeknek olvasniok, hanem fel kell hogy tűnjék haladásuk az egyes szóhangok, szók magyaros kiejtésében és a mondatoknak megfelelő hangsúlyozásában is. A III. év végén a gyermekek értelmes olvasási készségét annyira kell fokozni, hogy az

általuk elolvasott magyar szöveget bárki is hallás után könnyen megérthesse.

Az írásban el kell érni azt a célt, hogy a tanuló egyszerűbb tő, bővített és összetett mondatokat tudjon alakítani s ilyeneket emlékezetből, az írásjelek helyes használatával tudjon leírni.

2. Olvasás.

Általános szabály, hogy csak tartalmilag tárgyalat olvasmányokat olvastathatunk, de azért ebben az osztályban már kísérletet teszünk olyan kis olvasmányok elolvastatásával is, amelyeket ily értelemben, tartalmilag nem tárgyalunk. Ha például a III. évfolyam olvasókönyvében előfordul „Az udvar” című olvasmány, ennek gyakorlati olvasásába belekezdhetünk az előzetes tartalmi tárgyalás mellőzésével is, mert az udvarról a gyermekekkel már az I. és II. évben magyarul beszélgettünk. Az iskolának a gyermeket arra kell képesíteni, hogy a tudása körébe eső magyar olvasmányokat értelemmel el tudja olvasni. Csak így lehet az ifjúsággal a magyar olvasmányokat megszerettetni s magyar olvasási vágyukat megerősíteni és biztosítani. A gyermeknek az a siker esik a legjobban, amelyhez saját erejéből jut. Amikor tapasztalja, hogy ő egy-egy kis olvasmányt mások segítségével nélkül is el tud olvasni és tartalmáról önmagától környezetének beszámolni, a siker boldogító érzése tölti el lelkét.

Ezenkívül egy másik szempont is ajánlja a tanítónak ezt az eljárást. Miután a magyar olvasás és írás (fogalmazás) tanítására együtt csak heti két fél órát fordíthatunk, nagyon fontos, hogy az olvasásra szánt idő a tárgyi magyarázatokkal túlságosan meg ne rövidíttessék. De ezt csak úgy érhetjük el, ha az olvasmány tárgya már ismert. A III. osztály olvasókönyvében olyan olvasmányok is vannak, amelyek a II. év magyar beszédgyakorlati anyagának egyik-másik részét foglalják magukban; ezeket minden részletesebb tartalmi tárgyalás nélkül felhasználhatjuk az olvasás gyakorlatára. De vannak benne olyan olvasmányok is, amelyek a III. évfolyam magyar beszédgyakorlati anyagát (földrajzi alapfogalmakat, természeti ismereteket, meséket, elbeszéléseket, mondákat) érdekes képekben közlik. Ezt az anyagot

a tanító a magyar beszédgyakorlatra rendelt időben felolgozza s így egy-egy félóra alatt magyar beszédgyakorlatot és olvasmánytárgyalást is végeztet. Általában véve a harmadik évfolyamtól kezdve a beszédgyakorlatokat mind gyakrabban fűzhetjük az olvasmányhoz, amelyre fokozatosan egyre nagyobb súly esik. Alaki tekintetben az olvasás alkalmával még mindig a tanító példája a legfontosabb. Ő olvasson először s azután olvastasson egy-egy jelesebb tanulóval, majd a többiekkel. Ügyeljen állandóan a szóhangoknak, szótagoknak, szóknek és mondatoknak magyaros kiejtésére, a megfelelő hanghordozásra, a helyes szó- és mondatbeli hangsúlyra. Tudjon a tanító várni. Egyik gyermek előbb, a másik később szerzi meg a jó olvasás készségét; de egy nap se teljék el magyar olvasás nélkül.

3. Írás (fogalmazás).

Amit a gyermekekkel le akarunk írni, azt előbb meg kell velük értetni s előszóval begyakorolni. A megértetés és az előszóval való begyakorlás a magyar beszédgyakorlati és olvasmánytárgyalási félórák alatt történik. A tanító eleinte ugyanazt az anyagot másolásra, diktálásra, emlékezetből való leírásra és önálló kis dolgozatok megfogalmazására is felhasználhatja. Az iskolaév első felében ez az eljárás nagyon helyén van. Pl. a „Hegy és völgy” című olvasmány tárgyalása alapján másoltathatunk, diktálhatunk, emlékezetből írathatunk s egy kis önálló dolgozatot is fogalmaztathatunk. Ezzel ugyanabban a tárgykörben, úgyszólván ugyanazon az anyagon végigvezetjük a gyermekeket a magyar nyelvi fogalmazás minden elemi fokozatán. Ez az eljárás a fogalmazásnak nem csupán tárgyi, hanem alaki szempontjából is fontos. A gyermekeknek így alkalmat adunk a könnyebbről a nehezebbre haladva arra, hogy a fogalmazásnál hogyan szerkesztünk két szóból tő-, több szóból bővített és összevont mondatokat; hogyan alakul a hiányos mondatból a teljes mondat s hogyan kell alkalmazni az állító, tagadó, kérdő, felszólító és óhajtó beszédet stb., stb.-t.

A második félévben már úgy használjuk fel a fogalmazás gyakorlására (a másolásra, diktálásra, emlékezetből való leírásra vagy önálló kis dolgozatok szerkesztésére) a

magyar olvasás és beszélgetés anyagát, amint épen legcélszerűbb. A tanítónak mindig előre kell megállapítania, hogy a magyar beszédnek a gyakorlati vagy olvasmánytárgyalási félórakon gyűjtött és elrendezett anyagából mit használjon fel másolásra, diktálásra, emlékezetből való leírásra, vagy önálló apró dolgozat megfogalmazására. Az írásbeli dolgozatok tárgyait egyébiránt ekkor már ne csak a magyar beszélgetési anyag és az olvasmányok köréből válassza, hanem használja fel okosan a gyermek mindennapi életében előforduló kedves jeleneteket, az ő utánzó- és társasjátékait, kézimunkáit, mondókáit, versikéit és dalait is. A legfőbb szabály marad azonban mindvégig, hogy szoros kapcsolatot teremtsen a magyar beszédgyakorlat, olvasmánytárgyalás, gyakorlati olvasás és írás (fogalmazás) között. Így egy-egy hétnek mind a négy magyarnyelvi tanításán egy és ugyanaz az alapgondolat vonul végig. Ha pl. egy hétre az állító és tagadó beszéd (mondatok) tanítása esik, a tanító a szóbanlevő kifejezésekkel magyar beszélgetési időben cselekvő érzékeltetéssel tudatosá teszi, élőszóval begyakorolja, alkalmas olvasmányban az olvasási órában felkeresteti és a fogalmazásra szánt idő alatt írásba is foglaltatja. Így taníthatjuk meg rá legbiztosabban a nem-magyar ajkú gyermekeket, hogy gondolatait magyar nyelven élőszóval és írásban érthetően és készségesen tudja kifejezni.

IV. osztály.

Magyar beszélgetések.

Heti 1 órában.

1. Cél.

A negyedik év végéig a tanulóknak a magyar beszédet oly mértékben kell megtanulniok és megszokniok, hogy gondolataikat érthetően, kellő készséggel és folyékony-sággal tudják kifejezni. Az első, második és harmadik évben gyűjtött s a negyedik évfolyamban fokozatosan bővülő beszédanyag körében nemcsak a hozzájuk intézett kérdésekre kell szabatos és értelmes magyarsággal felelniök, hanem a mindennapi magyar beszélgetésben sem szabad fennakadniök. A negyedik év folyamán, különösen annak

vége felé a gyermekek részint a magyar nyelv tanítására rendelt időben, részint azon kívül is készségesen beszélgetnek már egymással magyarul. Minél jobban buzdítja és segíti őket ebben a tanító, annál biztosabban érik el, hogy kiejtésük magyaros, hanghordozásuk értelmes, szórendjük helyes legyen.

2. Az eljárás módja.

Minél magasabb évfolyamba jutunk, annál nagyobb az ismétlés jelentősége, hogy a korábban megszerzett ismeretanyagot veszendőbe jutni ne engedjük. Erre inti a tanítót az a körülmény is, hogy a negyedik évfolyamban már az emlékezet alapján folyó beszélgetés lép előtérbe, azaz a gyermekek többé nem a közvetlen szemlélés, hanem a lelkükben életrekelő gondolatképek kapcsolásának, az összehasonlításnak, megkülönböztetésnek, időbeliségnek és egymásutánnak módja szerint fejezik ki magyar nyelven gondolataikat. A szemléltetést még most sem mellőzhetjük ugyan, főképp új anyag tanításakor, de ekkor a gyermeknek már annyi magyar szó felett kell rendelkeznie, a kifejezések használatát olyan készségesen kell tudnia, hogy pusztán emlékezés alapján is képes legyen magyarul társalogni.

Mikor a gyermek a negyedik osztályig eljutott, már megszokta a búcsú, vásár, lakodalom, szüret, kukorica-fosztás, disznótor, szánt, vet, arat stb. magyar szokat és talán mindegyikről ki is tud két-három gondolatot fejezni. A negyedik évben a tanultakat tudatosan és tervszerűen kell kiegészíteni. Ezt lehetőleg alkalomszerűen tegyük, vagyis akkor beszéljünk a búcsúról, mikor búcsú van, a vásárról a vásár napján, a disznótorról a disznóölés idején stb. A szemléltetés lehetőleg közvetlenül, cselekvő módon történjék. Képhez csak akkor forduljunk, ha a szemléltetésre más alkalmunk nincsen, vagy amikor az új szó- és mondatképeket állandósítjuk. A népünnepekkel és népszokásokkal rigmusok, mondókák, versikék, dalok is járnak. Közülök is gyakoroljunk be egyet-kettőt.

A földrajzi és számolási anyag feldolgozásában az anyanyelvi oktatáshoz kell alkalmazkodnunk. Az előbbihez fűzhetjük legalkalmasabban a magyar történeti mondákat

és regéket. Példabeszédekhez és közmondásokhoz mindig csak alkalmilag forduljunk. A mesék, erkölcsi elbeszélések és költemények tárbáza az olvasókönyv. Új feladat a tanulók rászoktatása a tanult költemények értelmes, szép elmondására, amiben a tanító példájának és türelmének jut az oroszlánrészt.

3. A magyar beszélgetések anyagának részletes felosztása.

a) A tanterv elég részletesen megszabja a IV. évfolyam magyar beszélgetéseinek anyagát, amely két középpont körül csoportosul: *a falusi élet eseményei és hazánk földrajza*. A tárgy természete bővebb részletezést nem is igen enged meg, mivel ez a gyakorlati kivitelől függ s ezt a körülmények és a tanító egyénisége döntik el. Csak azt jegyezzük meg, hogy a falusi élet eseményeiről beszélgetve, a tanító igyekezzék róluk lehetőleg teljes, élénk képet alkotni s ne érje be egy-két rájuk vonatkozó mondat begyakorlásával. A szomszéd vármegyét, habár sokkal rövidebben, a szülővármegyénél követett eljárás mód szerint ismertessük. Először arról beszélgetünk, amelyikkel vármegyénk lakossága a legsűrűbben érintkezik. Rajzolva és rajzoltatva tanítsunk. A tanító a nagy táblára, a gyermekek füzetjeikbe rajzolnak. Az egyes vármegyék s a belőlük kialakuló hazai földrajzi egységek ismertetésénél kövessük ezt a természetés rendet: fekvés, határ, felület, vizek, éghajlat, termények, lakosok s ezek foglalkozása, a főbb közlekedési utak, a lakosság nyelv és vallás szerint. Alkalmilag beszéljünk az iskolákról és emberbaráti intézetekről. Behatóbban foglalkozzunk Budapesttel, hazánk fő- és székvárosával.

A beszélgetések fentebbi körei bő alkalmat kínálnak rá, hogy a gyermekek számolási ügyességét fokozatosan fejlesszük. Különórák nem is szükségesek erre a célra. A tanítónak azonban különösen kell rá ügyelnie, hogy a megoldandó példák változatosak és gyakorlatiak legyenek, fő figyelemmel a hazai pénznemekre és mértékekre.

b) *Mese, elbeszélés, vers*. A magyar beszélgetés anyagául kiválasztott állat- és népmesék, magyar történeti mondák, regék és legendák tartalmilag és formailag valóban becsesek legyenek és megfeleljenek a negyedik évfolyamba járó

gyermekek fejlődésmenetének. Mindezeket lehetőleg ne tárgyaljuk elszigetelten, hanem mint egy-egy tanítás alappontjának természetes járulékát vagy szívnemesítő és akarat-edző kifejezését.

c) *Munka és rajz*. A munka anyagát és nemét mindig a cselekvő szemléltetés szabja meg. A búcsúról, vásárról stb. beszélgetve, a különböző munkaanyagokból olyan tárgyakat és eszközöket készítettünk (agyagból, papírból, szalmából és egyéb könnyen kezelhető anyagokból), amelyeknek magyar nevét épen meg akarjuk ismertetni. Hazánk földrajzi ismertetésekor amit csak lehet, rajzolunk és rajzoltatunk és domború térkép alakjában elkészítettünk. A munka és rajz mindig kölcsönösen kiegészíti és támogatja egymást.

d) *Játék, dal, testgyakorlat*. A negyedik évre megszabott anyag helyes feldolgozása is megköveteli a kirándulásokat. Lehetőleg meg kell néznünk a búcsút, vásárt, lakodalmat, szüretet, kukoricafosztást, disznótort stb.-t. Ki kell randulnunk a mezőre, rétre erdőbe, hogy a földrajzi alapfogalmak s a velük összefüggő magyar beszédanyag feledésbe ne menjen. Az elsorolt népeleti eseményekkel társasjátékok, énekek, dalok is járnak. Legelső sorban ezeket kell magyar nyelven tárgyalnunk s utánzó játékok formájában begyakorolnunk. A testgyakorlatokat az iskolaszobában mind a hat évfolyam együtt végzi. A magyar vezényszavakat tehát valamennyi gyermek naponként hallja. A tanító minél gyakrabban, a gyermekekkel is vezényeltet magyarul.

e) *Magyar kifejezések*. A negyedik évben folytonosan gyakoroljuk a gyermekeket az első három éven át tudatosított magyar kifejezések helyes alkalmazásában. De a negyedik évben ezenfelül az összetett mondatok használatára is ki kell terjeszkednünk. Az alá- és mellérendelt mondatokat nem nyelvtani magyarázattal értetjük meg, hanem amennyire lehet és szükséges, cselekvő szemléltetéssel.

Példa az egymástól függő mondatok megértésére. A tanító egy Pista nevű gyermeket a nagy táblához szólít. *Hogy arra gereblyét rajzoljon. Ki fog a nagy táblához jönni? Miért jön ide? Ha ide nem jön, rajzolhat-e a nagy táblára? Mit kell Pistának előbb tennie? Mit tehet azután, ha már*

először tennie? Csak mikor kérhetett munkát? Melyik cselekedetnek kellett elsőnek lennie? Melyiknek kellett azután következni?

Akár röviden, akár behatóan tárgyalja a tanító az olvasmányt, mielőtt a gyermekekkel elolvastatná, mutasson mintát. Olvasson el először ő maga egy részletet, azután olvastasson a jelesebb, majd a gyengébb gyermekekkel. Szoktassa rá a gyermekeket, hogy ha olvasás közben egy-egy szót vagy mondatot meg nem értenek, azonnal kérjenek tőle magyarázatot. Mivel az olvasás gyakorlati ügyesség is, a tanító minél többet és többször olvastasson a gyermekekkel. Az olvasáshoz szükséges készséget csak így szerezhetik meg.

3. Írás (fogalmazás).

Az iskolaév első hónapjában a helyesírás gyakorlása céljából egy-két kis dolgozatot lemásoltatunk és diktálás után leíratunk. Ezután kisebb olvasmányok vázlatát fogalmaztatjuk meg, a nagy táblára írt kérdések szerint. Végre önálló fogalmazványokul rövidke leírások és elbeszélések következnek, eleinte meghatározott, később szabadon választható tárgyról. Befejezésül egy-két levélkével is kísérletet tehetünk.

Az írásbeli dolgozatok tárgyát és anyagát mindig a magyar beszédgyakorlati és az olvasmánytárgyalási tanításokon gyűjtött anyag köréből kell választani. Az egyes kifejezésekkel nincsen más dolgunk, mint hogy az írásbeli fogalmazásban helyesen alkalmazzuk őket.

Az eljárás a következő:

a) A tanító a magyar beszédgyakorlati félórán tanított anyag vázlatát rövid mondatokban leírja a táblára s a következő félórán mint magánfoglalkozást lemásoltatja.

b) A fogalmazásra rendelt heti félórán lediktálja a már megtartott magyarnyelvi tanítás alapján megállapított vázlatot.

c) A vázlatot nem írja a táblára, sem le nem diktálja, hanem maguknak a gyermekeknek kell azt a nagy-táblára írt kérdések szerint elkészíteni.

d) Előszóval megállapított vázlatot emlékezetből írják le a gyermekek.

e) A tanító egészen rájuk bízva a tárgyalt, vagy tapasztalataik körében egyébképen előfordult dologról való fogalmazást. Kezdetben a gondolatmenetet a nagy táblára írt egyes szókkal jelezheti, később ezt is elhagyja.

f) Az első két levélkét a tanító segítségével készítik el, hogy így a levélke külső alakjára vonatkozó tudnivalókat is begyakorolják. Ezután csak tájékoztatjuk őket végül egészen rájuk bízva a levélke tárgyának megválasztását és kidolgozását. Figyelmünket ne kerülje el a borítékra írandó címzésnek megismertetése sem.

V—VI. osztály.

a) Az egyik évben.

Magyar beszélgetések.

Heti 2 órában.

Az egy- és kéttanítós népiskolák V. és VI. évfolyamaiba járó gyermekek a magyar beszédet, olvasást és írást a váltakozó tanításmenet szerint együtt tanulják. Ezt úgy kell érteni, hogy pl. azok a tanulók, akik az 1908/9. évben az V. és VI. osztályba járnak, a magyar nyelvből azt az anyagot tanulják, amelyet a tanításterv az V. és VI. osztály számára „Az egyik évben” cím alatt foglal magában. Az 1909/10. évben azok a tanulók, akik 1908/9-ben az V. évfolyamba jártak, a VI. osztályba kerülnek, az V.-be pedig azok, akik ugyanekkor a IV. osztályt végezték el. Ennek az évnek a magyarnyelvi tanításanyaga az lesz, amit a tanításterv „Másik évben” címen szab meg. A váltakozó tanításmenet alkalmazása sok haszonnal jár. Az V. és VI. osztály tanulói így nem heti 2—2, hanem 4—4 órán át részesülnek közvetlen magyarnyelvi oktatásban. A második év végéig ekképpen valamennyi tanuló annyira elsajátíthatja a magyar beszédet és fogalmazást, hogy az ismétlő-iskolában nehézség nélkül részesülhet tisztán magyar nyelven folyó tanításban.

és a kereszténység legnagyobb hőse, diadalai, az ország kormányzója, nemes tettei, halála.) Mátyás király, az igazságos. (Királlyá választása, háborúi, Pécsét elfoglalja, kormányzása, halála.) II. Lajos. (A magyar királyság hanyatlása Mátyás halála után, a mohácsi csata, az ország háromfelé szakadása.) Magyar hősök a török harcokban. (Gróf Zrínyi Miklós, Szigetvár védője, Losonczy István, Szondy György, Dobó István.) II. Rákóczi Ferenc. (A haza szabadságának és a nemzet jogainak védelme.) Mária Terézia. (Az ország állapota a törökök kiűzése után, telepítések, a hosszú béke, trónfoglalása, a magyar nemzet megmeneti trónját, Mária Terézia halála.) Gróf Széchenyi István. (Ifjúkora, az 1825. országgyűlés, a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása, a nemzet vezére és ébresztője, szomorú sorsa és halála.) Kossuth Lajos. (Gyermek- és ifjúkora, első szereplése, fogsága, hírnévre jutása, kivívja az 1848-iki törvényeket, fegyverrel küzd a nemzet szabadságáért és függetlenségeért, elhagyja hazáját, holtig küzd a magyar szabadságért.) Deák Ferenc. (Ifjúkora, Deák Ferenc az elnyomatás éveiben, egyengeti a kiegyezés útjait, önzetlensége.) I. Ferenc József és Erzsébet királyné.

Család, kisközség, nagyközség, rendezett tanácsú város. Törvényhatóság, képviselőtestület. Községi előljárárság. A képviselőtestület és az előljárárság jogai és kötelességei. A járás. A járás tisztviselői Törvényhatósági joggal bíró városok. Törvényhatósági bizottság. Közigazgatási bizottság. Kataszteri hivatalok. Telekkönyv. Az adó. Egyenes adó. Pótadó. (Késedelmi kamat.) Hadkötelezettség. Általános védkötelezettség. A hadsereg. A közös hadsereg. A honvédség. A katonai szolgálat alól való végleges és ideiglenes felmentés. Sorozás. Katonaszökevény. A póttartalékba való helyezés. A hadkötelezettség tartama. Népfelkelés. Hadgyakorlatok. Egyéves önkéntesség. Hadmentességi adó. Ellenőrzési szemlék. Iskolakötelezettség. Kisdédová. Az iskolakötelezettség tartama. Mindennapi, ismétlő-, szakiskola. Középiskolák. Akadémiák. Egyetemek.

Egészségtani szabályok. Ügyeljünk a tisztaságra! Óvakodjunk a meghűléstől! Jó levegő egészség, rossz levegő betegség. Tartsuk magunkat egyenesen! Vigyázzunk szemünkre. Munkaszabályok. Táplálkozási szabályok. Stb.

Az V. évben meg kell ismertetni a magyar nyelv hang- és alaktani sajátosságait, figyelemmel a helyesírás szabályainak tudatos alkalmazására. Az első négy éven át a nyelvjelenségek megnevezése nélkül fogatja fel és gyakorolja be a tanító a magyar nyelv hang- és alaktani sajátosságait. Az V. évben már el is neveztetjük ezeket a nyelvjelenségeket. Így pl.: Az „a” magánhangzó. Az „a” röviden hangzik. Az „a” rövid magánhangzó. Rövid magánhangzók még az *o, ö, u, ü, e, i*. A rövid magánhangzók fölé pontot vagy semmi jelt sem írunk. Ugyanezt tanulják a hosszú magánhangzókról. Az „á” magánhangzó. Az „á” hosszan hangzik. Az „á” hosszú magánhangzó. Hosszú magánhangzók még az *ó, ő, ú, ü, é, í*. A hosszú magánhangzók fölé vonást írunk. Stb.

Hasonlóképen megtanulják a többi nyelvjelenségnek (kifejezéseknek) a nevét s a helyesírás céljából rendezik, osztályozzák is őket. Az elnevezések a következők: hang, betű, magánhangzó, mássalhangzó, rövid magánhangzó, hosszú magánhangzó, egyes mássalhangzó, kettős mássalhangzó, szótag, szó, mondat, kérdőjel, felkiáltójel, vonás, pontosvonás, kettőspont, alany, állítmány, teljes mondat, hiányos mondat, főnév, névelő, egyes- és többesszám, személynév, tárgynév, dolognév, milyenségnév, névmás, cselekvésnév, jelentőmódú beszéd, jelen, múlt, jövő idő, egyszerű tömondat, egyszerű bővített mondat, összevont mondat, összetett mondat, egyszerű szó, összetett szó, számnév, névutó, a parancsoló-, felszólító-, feltételes-, óhajító-módú beszéd. Ezt a nyelvgyakorlati anyagot minden nehézség nélkül dolgozhatja fel a tanító, mert a gyermekek az első négy éven át értelmes használatukat már megszokták. Itt nincsen már más tenni-valónk, mint a nyelvgyakorlati ismereteket megújítani, mindegyiket saját nevével megnevezni és elrendezni.

Magyar olvasás és írás.

Heti 2 óra.

1. A cél.

A magyar olvasást a tanulónak annyira el kell sajátítania, hogy nem tárgyalt olvasmányokat is helyes, magyaros

kiejtéssel és értelmes hangsúlyozással, folyékonyan tudjon elolvasni. Nem kevésbé fontos, hogy az olvasottakat meg is értse, róluk vagy a tapasztalati köréből vett egyéb dolgokról gondolatait magyar nyelven is értelmesen ki tudja fejezni.

2. Az olvasmányok tartalmi és alaki tárgyalása.

A leíró és elbeszélő olvasmányok tartalmi tárgyalása általában véve az V. évben is úgy történik, mint a IV. évben. A különbség csak annyi, hogy a cselekvő szemléltetést már nem kell oly gyakran alkalmaznunk, mert a gyermekek a belső szemléléssel (emlékezéssel, képzeléssel) is szépen boldogulnak.

Részletes és beható tárgyalást csak azok az olvasmányok kívánnak, amelyeknek tartalmát a magyar beszédgyakorlati órán magyarul fel nem dolgoztuk. Különös figyelmet érdemelnek azok a magyar olvasmányok is, amelyeknek tárgyát és tartalmát az anyanyelvi oktatásból ismerik már a tanulók. Ha pl. a tanító anyanyelven a méhészkedésről tanított s a magyar olvasókönyvben is van egy ilyen című olvasmány, ezt alaposan kell magyarul tárgyalnunk, mert a gyermekek csak ismereteket és gondolatokat szereztek, de magyar szókat és mondatokat még nem. Ennek a munkának a magyar olvasmánytárgyalási időben kell megtörténnie.

Az olvasmánytárgyalás menete szerint készül az olvasmány vázlata, amelyet a tanító a táblára ír, hogy a begyakorlásnál, esetleg a fogalmazásnál felhasználhassa.

Az olvasmány tárgyalása közben dolog-, gondolat-, valamint szó- és mondatmagyarázatokat végzünk. Csak azt a szót, mondatot közöljük a gyermekekkel, amelyet közölők egy sem tud megnevezni vagy kimondani.

A magyar beszéd sikeres elsajátításának biztosítása érdekében a tanító az olvasmányok tartalmi tárgyalása közben nagy súlyt helyez a gyakorlati beszélgetésre (társalgásra) és az új elrevezések és mondatok megerősítésére.

A tárgyalt olvasmányok értelmes és helyesen hangsúlyozott olvasásában állandóan gyakoroljuk a gyermekeket,

s a tanítónak arra kell őket képesekké tennie, hogy egyre fokozottabb követelményeknek felelthessenek meg.

Végül az olvasmányokkal kell legfőképpen összekapcsolnunk a nyelvgyakorlatokat (l. fenti) és begyakorolnunk a helyesírást.

3. Írás (fogalmazás).

Az írás (fogalmazás) tanításának módja nem változik, legföljebb annyiban tér el a korábbi osztályokétól, hogy itt már az önálló fogalmazás lép előtérbe. Ennek helyes előkészítése és begyakorlása a tanító főfeladata. Ebben nagy a fontossága a vázlatok szerkesztésének. Előbb a tanító, majd a gyermekek a maguk erejéből készítik el s dolgozzák ki egy-egy megbeszélte tárgynak vázlatát. A második félévben a levélkéik szerkesztésére kerül a sor. Íratunk rövid számlákat. Megismertetjük a pénztalványt, a postai szállítólevelet és a vasúti teher- és gyorsárú-fuvarleveleket s alaposan begyakoroljuk valamennyinek helyes kitöltését.

Az V. évben is kétféle füzetet használtatunk. Az egyikbe a csendes foglalkozások idején írnak a gyermekek, a másikba, mikor közvetlen fogalmazási tanítást tartunk.

A tollbamondás után való írás s a leírásoknak és elbeszéléseknek fogalmazása változatos legyen nemcsak az írásmű nemére, hanem tárgyára, anyagára, terjedelmére és formájára nézve is.

b) A másik évben.

Magyar beszélgetések.

Heti 2 órában.

1. Cél.

A VI. évben azok a gyermekek, akik az V. osztályból léptek át, az új évfolyambeliekkal tanulnak. Amazok a magyar beszélgetésben ügyesebbek, mint az utóbbiak. Ennél fogva a gyakorlati magyar beszédre rendelt idő $\frac{2}{3}$ -át az V. és $\frac{1}{3}$ -át a VI. évfolyamnak szenteljük. Ez úgy értendő, hogy amíg egy-egy tanítás folyamán a VI. osztályba járó

gyermekhez egy kérdést intézünk, addig az V. osztálybeliekhez kettőt. Ezzel az eljárással 2—3 hónap alatt sikerül az V. évfolyambeliek beszédkésztségét a VI. osztálybeliek szintjára emelni. A VI. év végén ez évfolyam tanulóinak mindenesetre olyan készséget kell szerezniök a magyar beszélgetésben, hogy a tapasztalatuk körébe eső dolgokról az I—VI. éven át tanult beszédanyag és kifejezésalakok felhasználásával gondolataikat magyaros kiejtéssel és értelmes hangsúlyozással folyékonyan ki tudják fejezni.

2. Az eljárás módja.

A tanító számba veszi az eredményt, amelyet az együtt tanuló V. évfolyambeli tanulók magukkal hoztak a IV. osztályból és a VI. évfolyambeliek a múlt V. évben megszoktak. Amazok magyar nyelvismereteiket új beszédanyaggal bővítik, emezek pedig az elmúlt évben tanultakat új vonatkozásban és felfogásban alkalmazzák. Pl. Azokra nézve, akik a IV. osztályból lépnek az V. osztályba, egészen új a hazai történetből, közegészségből, alkotmányból és természeti életből tanítandó anyag; de nem új azok előtt, akik az elmúlt évben az V. évfolyamot látogatták. Ezek már beszélgettek a hazai történet életrajzokba foglalt eseményeiről, alkotmánytani és közegészségtani dolgokról. Nekik eszerint, habár sok tekintetben új alapon foglalkoznak az ismeretekkel s az említett tárgykörből új anyagot is tanulnak, jelentékenyen könnyebb feladatuk lesz. Ez nem baj, mert mindamelllett teljesen igénybe lesz véve munkaerejük. A VI. évfolyam ismeretgazdagsága és nagyobb beszédkésztsége csak jótékony hatást gyakorolhat az ismeretekben szegényebb és a gyakorlati beszélgetésben gyengébb V. évfolyambeliekre.

A második évben is a magyar nemzet történetének, a közegészségtannak, az alkotmánytannak és a természeti életnek köréből vesszük a magyar beszélgetés anyagát. Mint a megelőző évben, úgy itt is tárgyalunk költeményeket, számoltatunk, végezünk testgyakorlatokat, kézimunkát, rendezünk dalosjátékokat és daloltatunk.

A lényeg az, hogy a második évfolyam számára megszabott anyag is természetszerűen épüljön a IV. év

eredményeire. Emellett azért a VI. osztály is megtalálja benne az öt továbbképző és a magyar beszédben egyesítő munkaanyagát.

Amíg az első évben a hazai történetet életrajzokban tanítottuk, tehát egyes nagyjaink élete körébe foglaltuk az eseményeket: addig a második évben az eseményeket tesszük tanításaink középpontjává. Ezekkel a magyar beszélgetésekkel mind az anyag, mind a módszer dolgában az anyanyelven folyó magyar történeti tanítást követjük nyomon, s egészben véve úgy járunk el, amint ezt az előbbi osztályra vonatkozólag fentebb kifejtettük. Csak a szemléltetés fontosságára figyelmeztetjük ismételve is a tanítót. E tekintetben nagyon jó szolgálatot tehetnek a gyermeki felfogásnak megfelelő művészi kivitelű történeti képek. De felhasználhatjuk a szebb történeti képes levelezőlapokat, sőt könyvillusztrációkat is. Ne anyaghalmozást tanítsunk, hanem nemzetünk múltját úgy ismertessük meg, hogy vele hazafiasságra neveljük tanítványainkat.

A közegészségi ismereteket a gyermekek csak szemléltetés alapján értik meg. Mikor pl. az orvos a gyermekeket másodszor beoltja, tegyük ez utóbbiakat az egyes dolgokra és az eljárás részleteire figyelmessé. A magyar elnevezést és beszélgetést végezzük el azonnal a hely színein. Így járjunk el a fertőtlenítés, a kórház, az eredeti és hamisított élelmiszerekről való magyar beszélgetés alkalmával is.

A cseléd és gazda jogait és kötelességeit, a cseléd-könyvet és felmondási időt, a munkás és a munkaadó kötelességeit és a betegsegélyező-pénztárt is gyakorlati példák alapján értessük meg. Esetleg olvassuk el és gyakoroljuk magyar nyelven a megfelelő törvény egy-egy rövidebb szakaszát.

Amikor a gazdasági és ipari életben fontosabb jelentőséggel bíró állatokról, növényekről és ásványokról akarunk beszélgetni, lehetőleg a közvetlen szemléltetést vegyük igénybe. Ha pl. a juhról van szó gazdasági, ipari és kereskedelmi szempontból, a tanító a beszéd anyagánál szolgáló ismereteket egytől-egyig így értetheti meg legkönnyebben és legbiztosabban.

A történeti beszélgetésekkel kapcsolatban időszámítást végeztetünk. A cseléd-törvény és a természeti élet köréből

vett beszédanyag a legváltozatosabb fejbeli és jegyekkel való számolási műveletek megoldására ad alkalmat. A gyermek ekképen nem tanul újat a számolásból, de ez nem is célunk. Beérjük azzal, ha az anyanyelven tanultakat begyakorolva, ezeknek magyar nyelven is hasznát tudják venni a mindennapi életben.

3. A magyar beszélgetések anyagának részletes felosztása.

A történet köréből: A honfoglalás. (A magyarok őshazája, vándorlása, Árpád fejedelemmé választása, a vérszerződés, a honfoglalás, a külföldi kalandozások.) A kereszténység felvétele és a magyar királyság megalapítása. (Szent István egyházi és állami intézkedései.) A magyar királyság megerősödése. (Szent László, Könyves Kálmán.) Az aranybulla. (II. Endre.) A tatárjárás. (IV. Béla.) A magyarok szerepe a Habsburg-ház hatalmának megalapításában. (A morva-mezei csata.) Három tenger mossa Magyarországot határát. (Nagy Lajos.) Hazánk és a kereszténység védelme a törökök ellen. (A Hunyadiak.) Az alkotmány és vallásszabadság védelme. (Bocskay István, Bethlen Gábor.) A kurucvilág. (Thököli Imre, II. Rákóczi Ferenc.) A pragmatika szankció. (Fiúörökösödés, leányörökösödés.) „Életünket és vérünket.” (Mária Terézia.) A nemzeti élet ébredése. (Széchenyi.) Az 1848-iki törvények és az első felelős minisztérium. (Kossuth.) Önkényuralom és a kiegyezés 1867-ben. (Deák Ferenc, gróf Andrássy Gyula.) Magyarország ezredéves ünnepe.

A közegészségügy köréből: a védhímlőoltás, ragályos és járványos betegségek, fertőtlenítés, kórházak, az élelmiszerek és hamisításuk. Alkoholizmus.

A cselédtörvény köréből: A cseléd és gazda kötelessége. Cselédkönyv és felmondási idő. A munkás és munkaadó kötelessége. Betegsegélyező-pénztárak.

A természeti ismeretek köréből: a gazdasági és ipari életben fontosabb állatok, növények és ásványok közül: háziállatok, méh, selyemhernyó, prémes állatok; gabonafélék, kukorica, len, kender, cukorrépa, szőlő, alma, körte,

szilva; mérges növények (gombák); homokkő, mészkő, márvány, szén, kőolaj; ércek (vas, réz, ólom, arany, ezüst), só; ipari növények; a legismertebb kőfele és éghető ásványok, a sók, a nemes és nem nemes ércek.

4. Nyelvgyakorlatok.

A magyar beszélgetésekkel kapcsolatban magyarázatokkal kísérjük és gyakoroljuk a magyar nyelv jellemző hang- és alaktani sajátosságait; de különösebb gondot kell fordítanunk a helyes mondatszerkesztésekre s velük együtt a magyaros szórendre. Míg ezt tesszük, állandóan ügyelnünk kell a helyesírási nehézségekre és leküzdésükre.

Magyar olvasás és írás (fogalmazás).

Heti 2 órában.

I. Cél.

A magyar olvasás és írás célja ebben az évben is ugyanaz, mint az előbbi esztendőben.

2. Az olvasmányok tartalmi és alaki tárgyalása.

Az olvasmányok kezelésében a tanító úgy jár el, mint az előbbi évben. Csupán egy új dolog kívánja meg különösebb gondosságát: a tanulók gyakorlása abban, hogy az olvasmányokat a maguk erején, előzetes tárgyalás nélkül is megértsék és tartalmukat helyesen el tudják mondani. Az év első felében csak tartalmilag tárgyalt olvasmányokat olvastatunk. A második félévben már olyan könnyebb olvasmányokkal is teszünk olvasási próbákat, amelyeket előzetesen meg nem beszéltünk. Erre azért van a gyermekeknek nagy szükségük, hogy kilépve az életbe, hasznát vehessék majd annak, amit magyarul olvasnak. A VI. évfolyambeliekkel minél gyakrabban érezzük ezt az önállóságot. Jól teszi a tanító, ha olykor-olykor valamely jó gyermek-lapból teljesen önálló olvasási gyakorlatot tart és ilyenkor az olvasottakat számon kéri. Minél nagyobb örömet szerez a tanulónak az a tapasztalat, hogy a magyarul elolvasott

dolgokat másnak a segítsége nélkül is helyesen fel tudja fogni: annál szebb eredményt ért el a magyar nyelvben. Ez legyen a tanító törekvésének végső célja. A népiskola a magyar olvasástanításban csak akkor tette meg kötelességét, ha a VI. év végeig arra képesíti tanítványait, hogy az iskolát elhagyva, ne csak értsék, hanem szeressék is a magyar olvasmányokat.

A tartalmilag tárgyalt olvasmányokat a magyar nyelv hang-, alak- és mondattani sajátosságainak és jellemző kifejezéseinek szemléltetésére és begyakorlására is felhasználjuk. Alkalmat adunk a gyermekeknek e nyelvjelenségek önálló felkeresésére és előszóban való alkalmazására. Az olvasmány illetően alaki tárgyalásából merített tanulságokat a nagy táblára írjuk s a csendes foglalkozás idején lemásoltatjuk. Ez az eljárás nagyon alkalmas az elrendezett és tudatosított kifejezésalakok begyakorlására.

3. Írás (fogalmazás).

A gyermekek a magyar beszédgyakorlat és olvasmánytárgyalás alapján megalkotott vázlatok szerint kezdetben a tanító útmutatása szerint, később önállóan egy-egy rövid leírást és elbeszélést fogalmaznak. De a tanítónak minél hamarabb át kell térnie a közéleti fogalmazványok ismertetésére és íratására, mert nem elég ezek egyszeri ismertetése s rájuk vonatkozólag egy-egy példa íratása. Itt az alakosságok is nagyon fontosak s begyakorlásuk sok időt kíván. A szerzett készségnek pedig csak akkor van értéke, ha a gyermekek az életbe lépve, e készséggel a maguk erejéből is boldogulhatnak. A szerződést megismertetjük ugyan, de ilyet nem íratunk. Figyelmeztetjük rá a tanulókat, hogy ilyeneket a jegyzővel, ügyvéddel, közjegyzővel szoktak íratni.

Az egyes fogalmazványok ismertetésekor írásba is foglaltatjuk a tartalom és forma lényeges sajátosságait. Nem elég ezeket előszóval begyakorolni, le is kell íratni a nyelvgyakorlati füzetbe, hogy szükség esetén a gyermekek segíthessenek magukon.

Az 1907. évi XXVII t.-c. a magyar nyelv megtanulását minden népiskolai tanulónak elengedhetlen kötelességévé teszi, s ennek az eredménynek eléréseért a tanítók fegyelmi felelősséggel tartoznak. A tantervhez készített emez Útmutatásnak célja, hogy a tanító munkáját megkönnyítse s a ráháruló fontos feladat teljesítésében támogatója legyen. Habár az Útmutatás sokoldalú elméleti és gyakorlati tanulmányoknak és megfontolásnak eredménye, mindazonáltal — talán nem kívánja magán viselni. Épp ezért, ha netán egyik-másik tanító az ajánlott módszernél megfelelőbbet ismer s vele a törvényben megkívánt eredményt el bírja érni, bizvást eljárhat aszerint.